

VALSTYBINGUMO ATKŪRIMO IR KONSTITUCINIO ĮTVIRTINIMO IŠTAKOSE

Jonas Prapiestis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra
Saulėtekio 9-411, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 236 6167
Elektroninis paštas jonas.prapiestis@tf.vu.lt

Pateikta 2012 m. gegužės 11 d., parengta spausdinti 2012 m. rugpjūčio 2 d.

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiami svarbiausi Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir jo konstitucinio įtvirtinimo momentai nacionalinėje teisėkūroje Atgimimo (nuo Sąjūdžio įkūrimo 1988 m. birželio 3 d.) laikotarpiu ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos veiklos (1990 m. vasario mėn. – 1992 m. spalio mėn.) metu.

Straipsnyje iš esmės pagrindinis dėmesys skiriamas naujos Konstitucijos – minėtu laikotarpiu pagrindinės politinės kovos objekto – rengimo proceso istorijai. Atskleidžiamas šio proceso sudėtingumas, neretai – ir jo prieštaravimai, nurodomi asmenys, dalyvavę rengiant Konstitucijos projektus, jos koncepcijos metmenis. Kartu parodoma, kad dar iki Nepriklausomos valstybės atkūrimo Sąjūdžio iniciatyva buvo pradėti rengti ir kiti pamatiniai valstybingumo aktai, pavyzdžiui, Pilietybės, Politinių partijų, Konstitucinio Teismo įstatymai.

Atskleidžiami ir svarbiausi, aktualiausi jau atkurtos Nepriklausomos valstybės pirmųjų metų teisėkūros uždaviniai ir problemos. Apžvelgiamas ir vieno pirmųjų teisės aktų – Aukščiausiosios Tarybos reglamento rengimas, Aukščiausiosios Tarybos tarnybinio aparato struktūros bei funkcijų modeliavimas, atskirai apibūdinama Juridinio skyriaus veikla, jo bendradarbiavimas ir santykiai su Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisija teisėkūros procese.

Apžvelgti ir pirmieji valstybės žingsniai pagal naują Lietuvos Respublikos Konstituciją, kuriai buvo pritarta 1992 m. spalio 25 d. referendume; tai – Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atkūrimas ir Konstitucinio Teismo suformavimas.

Straipsnyje taip pat parodomas reikšmingas prof. Juozo Žilio indėlis rengiant svarbiausius teisės aktus, sudariusius teisinės prielaidas mūsų šalies valstybingumo atkūrimui ir jo konstituciniam įtvirtinimui.

Reikšminiai žodžiai: *Konstitucija, Aukščiausioji Taryba, Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisija, Aukščiausiosios Tarybos Juridinis skyrius, Konstitucinis Teismas.*

Įvadas

1990 m. kovo 11 d. atstatyta Lietuvos Nepriklausoma valstybė pradeda minėti vis solidesnius savo valstybės atkūrimo, konstitucionalizmo raidos, konstitucinės justicijos jubiliejus. Bėgant metams prie šių procesų prisilietusiems ar bent buvusiems jų tiesioginiais stebėtojais iškyla priedermė objektyviai apibūdinti ir užfiksuoti to įdomaus laikotarpio įsimintinus svarbiausius valstybės, visuomenės įvykius.

Teisėkūros procesas, dėjęs teisinius pamatus visose mūsų valstybės gyvenimo srityse, taip pat vertas plačių, išsamių studijų. Būtina nurodyti ir asmenis, kurie iš tikrųjų dalyvavo sudėtingame, aukštos kvalifikacijos ir didelių pastangų reikalaujantiame teisės aktų projektų rengimo procese.

Prasminga, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis – jaunystė, sutampa su Mykolo Romerio universiteto konstitucinės teisės profesoriaus Juozo Žilio brandos jubiliejumi. Būtent Profesorius nuveikė sunkiai aprėpiamą ir pasveriamą darbą tiek pasirengiant Konstitucijos projekto kūrimui, tiek rašant šio svarbiausio įstatymo projektą. Simboliška, kad Profesorius tapo pirmuoju Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininku, taigi ir nacionalinės konstitucinės jurisprudencijos pradininku.

Reikšmingas Profesoriaus indėlis kuriant ir kitus įstatymus, sudariusius mūsų valstybės teisinės sistemos pagrindus.

1. Lietuvos įstatymų viršenybės principo įtvirtinimas

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje vyko reikšmingi politinio visuomeninio gyvenimo pokyčiai. Tai buvo susiję su skelbtomis „atsinaujinimo“, „viešumo“, demokratijos idėjomis. Viešojo gyvenimo slinktyis sudarė prielaidas plačiau prabilti apie slepiamus istorinius faktus, reiškinius, kurie lėmė Lietuvos valstybės likimą ir nepriklausomybės praradimą. Nuo 1987 m. žmonės masiniuose susirinkimuose, spaudoje, viešuose renginiuose vis atkakliau reikalavo atkurti politines, asmenines teises ir laisves, suteikti Lietuvai ekonominės, socialinės, kultūrinės veiklos laisvę ir savarankiškumą.

1988 m. birželio 3 d. įsikūrus Sajūdžiui Tautos kova dėl laisvės įgijo kryptingą, organizuotą pobūdį. Savarankiškumo siekiai peraugo į suvereniteto reikalavimus, kurie reiškė ne ką kita, o politinę autonomiją. Lietuvos įstatymų viršenybės SSRS įstatymų atžvilgiu idėjos realizavimas tuometinėje tikrovėje buvo vienas svarbiausių politinių tei-

sinių siekių. Šio principo įgyvendinimas negalėjo nepalieti politinės teisinės sanklodos pagrindų ir jos esmės – Lietuvai primestos teisinės sistemos tolesnio egzistavimo. Šaltiniai, kuriuose analizuojamas tas laikotarpis, patvirtina, kad prasidėjo kova dėl „teisės turėti savo teisę“.

Atgimimo laikotarpiu vis imperatyviau buvo reikalaujama priimti įstatymus, kuriais turėjo būti keičiamas ekonominių, socialinių santykių teisinis reguliavimas Lietuvoje. Tai reiškė profesinės teisinės veiklos naujas galimybes ir jos reikšmingumą atgimstančioje Lietuvoje. Daugelis Lietuvos teisininkų parėmė demokratinius pokyčius, dalyvavo naujų įstatymų kūryboje.

Pažymėtina ir tai, kad keitėsi egzistavusios valdžios funkcionavimo mechanizmas. Partinė vienvaldystė neteko savo buvusių galių, o svarbiausių sprendimų priėmimas pradėjo koncentruotis tuometinėje Aukščiausiojoje Taryboje. Iš partinėse instancijose priimtų ir jose aprobuotų sprendimų štampuotojos vaidmens atlikėjos Aukščiausioji Taryba palaipsniui virto lemtingų sprendimų priėmimo centru. Čia radosi tokių naujų veiklos bruožų, kurie jau priminė tradicinio parlamento darbą. Per išrinktus Sąjūdžio atstovus Aukščiausiojoje Taryboje buvo keliamos opiausios socialinio gyvenimo problemos ir reikalauta jas spręsti. Dėl tokių demokratinių slinksčių vis mažiau buvo atsižvelgiama į SSRS diktuojamą valią, keitėsi Aukščiausiosios Tarybos ir čia dirbusių teisininkų darbo turinys. Vyko vadinamasis „įstatymų karas“, pasipriešinimas teisei tvarkai, kuri prievarta buvo primesta Lietuvai.

Tuo metu Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridiniam skyriui vadovavo J. Žilyš. Šiam teisininkų kolektyvui iškilo neįprasti uždaviniai rengiant naujus teisės aktus ar koordinuojant šį procesą, telkiant visus kitus teisinės profesijos atstovus kurti laisvėjančios Lietuvos teisinės sistemos pagrindus. Jam pačiam buvo artima konstitucinė sritis, nes Vilniaus universiteto Teisės fakultete ilgai dėstė užsienio šalių konstitucinę teisę, gilinosi į konstitucinio reguliavimo įvairovę pasaulio šalyse ir Lietuvos Respublikos konstitucinio paveldo reiškinius. Kaip ir kitų teisininkų, visų pirma, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dėstytojų, mokslo, praktinės veiklos žinios buvo vertingos teisinėje kūryboje. Specialistus telktis iš kur nors kitur nebuvo jokio reikalo, nes didžioji dalis teisinėje veikloje dalyvavusių žmonių turėjo reikiamas profesines kvalifikacijas.

Vienas iš reikšmingiausių darbų buvo naujos Konstitucijos rengimas. Šiuo atžvilgiu apibūdinant to laikotarpio politinę sistemą, derėtų pasakyti, kad egzistavusi kvazi-konstitucinė tvarka negalėjo pateisinti galiojusios Konstitucijos politinio teisinio legalumo, nes ta Konstitucija tiesiog jėga buvo primesta visuomenei. Pagrįstai teigiama, kad šis Pagrindinis Įstatymas tikraja šių žodžių prasme ir nebuvo Konstitucija, nes įtvirtino ne visavertį Tautos suverenitetą, bet tik Lietuvos teritorijos administravimo formą. Kita vertus, reikėtų pasakyti ir tai, kad Konstitucija buvo ta sritis, kurioje koncentravosi pagrindinės visuomeninio gyvenimo aktualijos, todėl Konstitucija neatsitiktinai tapo pagrindiniu politinės kovos objektu.

Naujos Konstitucijos pasiūlymas subrendo Lietuvos mokslų akademijoje kaip priemonė konsoliduotai išreikšti tada plačiai nagrinėtas socialinio gyvenimo aktualijas. Akademikų iniciatyva parengto Konstitucijos projekto svarstymas persikėlė į Aukščiausiąją Tarybą tada, kai buvo sudaryta atitinkama darbo grupė, kurios uždavinys buvo

Konstitucijos tobulinimas¹. Be teisinį išsilavinimą turinčių grupės narių (P. Kūris – pirmininkas, V. Galinaitytė, V. Geržonas, K. Lapinskas, K. Lipeika, Z. Namavičius, S. Stačiokas, S. Vansevičius, J. Žilys) darbo grupės nariais buvo aktyviausi įsikūrusio Sąjūdžio dalyviai – J. Bulavas, A. Juozaitis, J. Juzeliūnas, V. Landsbergis, Just. Marcinkevičius, M. Sluckis, V. Tomkus, A. Žebriūnas. Darbo grupėje vyravo nuostata, kad būtina rengti ne kosmetines konstitucines pataisas, bet naują Konstituciją, nes to laukė visuomenė. Prezidiumo Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys drauge su darbo grupės nariais aktyviai diskutavo dėl konstitucinio reguliavimo problemų ir dažnai po posėdžių su prof. V. Landsbergiu suredaguodavo tekstus, dėl kurių buvo sutarta darbo grupėje. 1988 m. lapkričio 11 d. posėdžio protokole, kurį pasirašė 13 narių, pažymėta, kad „(...) darbo grupė, 1988 m. liepos 11 d. dalyvavusi sekcijos posėdyje, nuo 1988 m. rugsėjo 5 d. dirbo savarankiškai ir, pasirėmusi Lietuvos TSR mokslų akademijos parengtu projektu bei visuomenės pasiūlymais, 1988 m. lapkričio 11 d. baigė darbą, sudarusi Lietuvos TSR Konstitucijos naujos redakcijos projektą“.

Sąjūdžio Seimas pirmojoje sesijoje, vykusioje 1988 m. lapkričio 13 d., priėmė rezoliuciją Nr. 1, kurioje pažymėjo, kad „Sąjūdžio Seimas absoliučia balsų dauguma remia naująją Lietuvos TSR Konstitucijos redakciją, apsvarstytą LTSR Mokslų akademijos visuotinėje sesijoje 1988 m. rugsėjo 21 d. ir galutinai parengtą Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo darbo grupėje Konstitucijai tobulinti“. Sąjūdžio Seimas kreipėsi į Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumą, kad Konstitucijos projekto svarstymas būtų įtrauktas į prasidedančios Aukščiausiosios Tarybos sesijos dienotvarkę ir kad ši Konstitucija būtų priimta². Sąjūdžio iniciatyva projektas paskelbtas spaudoje³, o išleistas leidinys paženklintas Vyčio ženklu. Aukščiausiosios Tarybos deputatams buvo įteikta projekto knygelė su tuometiniu LTSR herbu.

Konstitucijos projektas buvo pateiktas svarstyti Aukščiausiosios Tarybos dešimtojoje sesijoje, vykusioje 1988 m. lapkričio 17–18 d., tačiau jis nebuvo net pradėtas nagrinėti. Valdantiejiems atrodė, kad tokios Konstitucijos priėmimas būtų per daug radikalus žingsnis, o Sąjūdis visų pirma siekė, kad būtų priimtos bent jau konstitucinės pataisos dėl Lietuvos nuosavybės įtvirtinimo, piliečių teisių visapusiškesnio apibrėžimo, pagaliau nuostata, pagal kurią SSRS įstatymai gali galioti Lietuvoje tik tuo atveju, jeigu neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai. Nepriėmus ir šių konstitucinių pataisų, tarp Sąjūdžio ir valdžios kilo aštrus konfliktas. Sąjūdis konstatavo, kad tai yra moralinis smūgis lietuvių tautos lūkesčiams, Pabaltijo tautų suverenumo siekiams ir pareiškė, kad Sąjūdis savarankiškai tobulins Konstitucijos projektą, pabrėždamas Respublikos suverenitetą⁴. Vėliau Sąjūdžio Seimo tarybos bei Sąjūdžio Kauno tarybos bendra konstitucinė komi-

1 1988 m. birželio 22 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl pasiūlymo tobulinti konstitucinius įstatymus ir didinti Liaudies deputatų tarybų vaidmenį“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 19-188.

2 *Lietuvos kelias*. 1. Vilnius: Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, 1989, p. 45.

3 *Atgimimas*. 1989 m. lapkričio 15 d.

4 1988 m. lapkričio 20 d. Sąjūdžio Seimo tarybos išplėstinio posėdžio nutarimas. *Lietuvos kelias*. p. 81.

sija parengė ir paskelbė savąjį projektą, kuriame suformuluotos naujos konstitucinių straipsnių redakcijos⁵.

Plačiau nenagrinėjant tada parengto Konstitucijos projekto turinio būtų galima tik pasakyti, kad jame buvo išreikštos Lietuvos suvereniteto išplėtimo idėjos, kitaip sakant, visapusiškos politinės autonomijos siekis. Šiuo atžvilgiu projektas atspindėjo to laikmečio Lietuvos politinius tikslus. Būtų galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad projekte siūlyta įtvirtinti Konstitucinę Teismą ir nustatyti jo statusą. Tada apibūdinta Konstitucinio Teismo koncepcija menkai kuo skyrėsi nuo tos, kuri vėliau buvo suformuluota 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Atkuriant nepriklausomą valstybę šis Konstitucijos projektas buvo panaudotas kaip Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo teisinės medžiagos pradmuo. Paminėtina ir tai, kad Maskvos ekspertų rankose atsidūręs projektas buvo aštriai įvertintas kaip bandymas revizuoti SSRS politinę sistemą ir visiškai neatitinkantis egzistavusios konstitucinės santvarkos. Stebėtasi, kaip iš viso galėjo kilti mintis rengti tokio pobūdžio Konstituciją.

Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys drauge su kitais rengė teisės aktų projektus dėl lietuvių kalbos valstybinio statuso įtvirtinimo Konstitucijoje⁶ ir nustatant, kad Lietuvos valstybinė vėliava yra tautinė vėliava, kurią sudaro audeklas, susidedantis iš trijų spalvų – geltonos, žalios ir raudonos. Valstybiniu himnu paskelbta V. Kudirkos „Tautiška giesmė“⁷. Beje, jis daug laiko praleisdavo Heraldikos komisijos posėdžiuose, kuriuose buvo nagrinėjama istorinė medžiaga dėl Vyčio ženklų ir taip ruošiamasi valstybės herbo atkūrimui. Būta aibė pasiūlymų dėl Vyčio spalvinių ir grafinių atvaizdų.

Kryptingi Sąjūdžio veiksmai paskatino tuometinę Aukščiausiąją Tarybą priimti vieną reikšmingiausių sprendimų – 1989 m. gegužės 18 d. Deklaraciją „Apie Lietuvos valstybinį suverenitetą“⁸, kurioje paskelbta, kad išeitis iš esamos padėties yra tik viena – atgauti valstybinį suverenitetą, kuris yra lietuvių tautos siekis ir neatimama tautų teisė, įgyvendinama tik laisvo tautų apsisprendimo sąlygomis. Tą pačią dieną buvo padaryti pakeitimai Konstitucijoje, kuriais buvo įtvirtinta Lietuvos pilietybė. Konstitucijos 31 straipsnyje nebeliko nuostatos apie „bendrą sąjunginę pilietybę“, o pilietybės turinį, įgijimo bei netekimo sąlygas turėjo nustatyti ne SSRS, bet Lietuvos pilietybės įstatymas. Apibrėžtos piliečių teisės ir laisvės, kurias nustato ne SSRS, bet Lietuvos Konstitucija. Konstitucijos 70 straipsnyje buvo pasakyta, kad Lietuvoje galioja tik Aukščiausiosios Tarybos arba referendumu priimti įstatymai, o SSRS įstatymai ir SSRS valstybinės valdžios ir valdymo organų teisiniai aktai Lietuvos teritorijoje galioja tik Aukščiausio-

5 Lietuvos reikia tikros Konstitucijos. *Atgimimas*. 1989 m. sausio 27 d.

6 1988 m. lapkričio 18 d. įstatymas „Papildyti Lietuvos TSR Konstituciją (Pagrindinį įstatymą) 77(1) straipsniu“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 33-358.

7 1988 m. lapkričio 18 d. įstatymas „Pakeisti Lietuvos TSR Konstitucijos 168 ir 169 straipsnius“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 33-359.

8 1989 m. gegužės 18 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deklaracija „Apie Lietuvos valstybinį suverenitetą“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 15-167.

sios Tarybos patvirtinti ir įregistruoti. Jų galiojimas galėjo būti apribotas ar sustabdytas Aukščiausiosios Tarybos nutarimu⁹.

Vėliau buvo nustatyta Konstitucijos 70 straipsnio taikymo tvarka, pagal kurią SSRS įstatymai bei kitos teisės normos galėjo būti pripažintos tik šiais atvejais: kai šios normos tiesiogiai įtraukiamos (inkorporuojamos) į Lietuvos įstatymus ar kitus norminius aktus aukščiausiųjų valdžios institucijų sprendimu, taip pat tada, kai Aukščiausioji Taryba, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė sprendimą dėl šių normų galiojimo. Tokie aktai pradėti registruoti Registro knygoje, kuri buvo Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridiniame skyriuje¹⁰. Rengiant minėtus aktus Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys bendradarbiavo su Sąjūdžio atstovais ir Teisingumo ministerija. Tokiu būdu nuo tada ir iki 1990 m. kovo 11-osios, kai buvo atkurta nepriklausoma valstybė, pradėjo veikti savita SSRS teisės aktų atmetimo ar pripažinimo teisinė tvarka ir taip realizuotas Lietuvos teisės aktų viršenybės principas.

2. Būsimos nepriklausomos valstybės teisinės tvarkos pradmenų kūrimas

Tuometinėje Konstitucijoje įtvirtinus Lietuvos įstatymų viršenybės fundamentalųjį principą sparčiai buvo rengiami nauji teisės aktai, kuriais buvo laužoma galiojusi teisinė sistema ir taip kuriami būsimos nepriklausomos valstybės teisinės tvarkos pradmenys. Vienas iš tokių aktų – Pilietybės įstatymas, kurio poreikis buvo akcentuojamas jau pirmuosiuose Sąjūdžio dokumentuose ir vėlesnėje veikloje. Jau 1989 m. pradžioje spaudoje buvo skelbiami pirmieji pilietybės santykių teisinio reguliavimo modeliai¹¹, imtasi diskutuoti apie pilietybės įstatymo projekto turinį¹². Teisingumo ministerija, vykdydama Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pavedimą, parengė pirmąjį oficialųjį Pilietybės įstatymo projektą. Sąjūdis pateikė savąją versiją. Pagrindinis klausimas buvo tas, kaip apibūdinti asmenis, kurie pagal Pilietybės įstatymą yra Lietuvos piliečiai ar gali įgyti pilietybę¹³. Pilietybės santykių teisinis suregulavimas tada buvo viena esminių politinių aktualijų, dėl kurios plačiai diskutavo žmonės, nes nuo pilietybės apibrėžimo priklausė, kas galės dalyvauti rinkimuose, referendumuose, t. y. kam bus suteiktos visavertės politinės teisės.

9 1989 m. gegužės 18 d. įstatymas „Padaryti pakeitimus Lietuvos TSR Konstitucijoje (Pagrindiniame Įstatyme)“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 15-166.

10 1989 m. lapkričio 3 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) 70 straipsnio taikymo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 32-432.

11 Rasimavičius, N. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pilietybės įstatymas. Principiniai teiginiai projektui. *Mažoji Lietuva*. 1989 m. sausio 20 d.; Dziegoraitis, A.; Vidickas, J. Lietuvos TSR pilietybės įstatymo projektas. *Atgimimas*. 1989 m. balandžio 21 d.

12 Kašys, J. Savi ir „nesavi“. *Literatūra ir menas*. 1989 m. sausio 14 d.; Černiauskas, K.; Lapinskas, K.; Namaševičius, Z.; Stačiokas, S. Suvereniai valstybei būtina ir pilietybė. *Tiesa*. 1989 m. liepos 12 d.; Landsbergis, V. Koks bus pilietybės įstatymas? *Tiesa*. 1989 m. rugpjūčio 17 d.

13 Plačiau apie tai žr.: Sinkevičius, V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002, p. 101–103.

Siekiant suderinti skirtingus požiūrius buvo sudaryta Komisija, kuri turėjo parengti Pilietybės įstatymo galutinį projektą¹⁴. Dėl Pilietybės įstatymo projekto būta audringų diskusijų, kurios po komisijos posėdžių tęsdavosi Juridinio skyriaus vedėjo kabinete, kai reikėjo preciziškai suformuluoti konkrečias įstatymo normas. Darbas buvo vaisingas, nes 1989 m. lapkričio 3 d. Aukščiausioji Taryba, išreikšdama bendrus susitarimus, priėmė Pilietybės įstatymą¹⁵.

Vienas pagrindinių įstatymo bruožų buvo tas, kad buvo įtvirtintas Lietuvos pilietybės tęstinumas: Lietuvos piliečiais pripažinti asmenys, kurie buvo Lietuvos Respublikos piliečiai, jų vaikai ir vaikaičiai, taip pat kiti iki 1940 m. birželio 15 d. buvusieji nuolatiniai dabartinės Lietuvos teritorijos gyventojai, jų vaikai ir vaikaičiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje. Teisė į pilietybę buvo išsaugoma asmenims, iškeldintiems ar pasitraukusiems iš Lietuvos teritorijos nuo 1940 m., taip pat jų vaikams ir vaikaičiams. Kitiems lietuviams Respublikos pilietybė pripažinta, kai jie persikelia gyventi į Lietuvą ir duoda priesaiką Respublikai.

Dar vienas teisinio reguliavimo aspektas, dėl kurio buvo aktyviausiai diskutuojama, buvo tas, kaip įgis pilietybę tie asmenys, kurie apsigyveno Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo. Įstatyme buvo numatyta, kad asmenys, kurie iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos nuolat gyveno Respublikos teritorijoje ir turėjo čia nuolatinę darbo vietą arba nuolatinį legalų pragyvenimo šaltinį, per dvejus metus galėjo laisvai apsispręsti dėl pilietybės. Įstatymo projekto svarstymo ir rengimo metu J. Žilys laikėsi nedviprasmiškos pozicijos dėl vadinamojo nulinio pilietybės įgijimo varianto, t. y. dėl to, kad visiems žmonėms, gyvenusiems Lietuvoje, būtų suteikta galimybė apsispręsti dėl pilietybės. Jis buvo įsitikinęs, kad būtent tokia kryptis padės išvengti aštresnių socialinių konfliktų, konsoliduos Tautą einant istoriniu keliu į nepriklausomos valstybės atkūrimą.

Sparčiai artėjo rinkimai į Aukščiausiąją Tarybą, kurie turėjo vykti 1990 m. vasario 24 d., todėl reikėjo parengti ne tik naują rinkimų įstatymą, bet ir ženkliai pakeisti tada galiojusios Konstitucijos nuostatas. Naujo turinio rinkimų teisinis reguliavimas negalėjo neatspindėti kintančios politinės aplinkos, kurioje laisvų ir demokratinių rinkimų dvelksmas buvo lemiamas veiksnys formuojant būsimą deputatų korpusą ir kuriam bus lemta atkurti Nepriklausomybę.

Teisės aktas, pagal kurį pradėjo funkcionuoti išrinkta Aukščiausioji Taryba, buvo 1989 m. rugsėjo 29 d. įstatymas dėl konstitucinių pataisų¹⁶. Tai buvo kardinalūs pokyčiai įtvirtinant naują Aukščiausiosios Tarybos, jos deputatų statusą. Reikšmingiausia buvo tai, kad buvo užprogramuotas ne epizodiškai susirenkantis, bet nuolat veikiantis Lietuvos parlamentas su išskirtiniu Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko konstituciniu statusu. Prezidiumas neteko funkcijų teisėkūroje, nes vienintelis įstatymų leidėjas turėjo būti

14 1989 m. liepos 3 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos TSR pilietybės įstatymo galutinio projekto rengimo komisijos sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 20-232. Komisijos nariais buvo: J. Bulavas, A. Dobryninas, A. Dziegoraitis, V. Jemeljanovas, P. Kūris, K. Lapinskas, V. Mikučiauskas, Z. Namavičius, R. Ozolas, V. Radžvilas, A. Vileikis, A. Žalys, J. Žilys.

15 1989 m. lapkričio 3 d. Pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 33-444.

16 1989 m. rugsėjo 29 d. įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 29-378.

tik parlamentas. Įstatymo projektą rengė teisininkų kolektyvas, kurio darbą koordinavo J. Žilys. Apibrėžiant Aukščiausiosios Tarybos statusą bei kitus konstitucinius santykius buvo panaudoti 1988 m. rudenį parengti konstituciniai tekstai, ir visų pirma – Konstitucijos projektas, kuris tada nebuvo priimtas.

Artėjant rinkimams į Aukščiausiąją Tarybą ir į tada egzistavusias vietines Liaudies deputatų tarybas vis plačiau pradėta svarstyti apie poreikį keisti vietinės valdžios organų koncepciją. Tokią reformą taip pat paskatino demokratiniai pokyčiai politinėje sistemoje bei pragmatiškieji uždaviniai užtikrinti žmonių įgyvendinamą demokratinę vietos reikalų tvarkymą. Taigi naujo turinio savivalda ir ją atitinkanti institucinė sąranga buvo neišvengiamas žingsnis projektuojant valstybės ir vietos bendruomenių sąveiką. Tuo metu buvo rengiami įvairūs savivaldos santykius reguliuojantys teisės aktų modeliai. Vienuose buvo linkstama vykdyti tik dalinę, ribotos apimties reformą, kituose – radikalai pakeisti esamą sistemą. Siekiant surasti kompromisų prielaidas Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė komisiją, kuri turėjo rengti suderintą Vietos savivaldos pagrindų įstatymo projektą¹⁷. Tai buvo įvairiais atžvilgiais bene sudėtingiausias teisės aktas, kurio rengime teko dalyvauti Juridinio skyriaus vedėjui J. Žiliui. Kartais atrodydavo, kad prieštaringos pozicijos yra iš viso nesuderinamos, o joms atstovaujantieji nelinkę ieškoti bendrų ryšio taškų. Vis dėlto atitinkamos konstitucinės pataisos¹⁸ bei Vietos savivaldos pagrindų įstatymas buvo priimtas jau baigiantis Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos kadencijai¹⁹. Tada Juridinio skyriaus vedėjas atliko taikomąją funkciją ieškant kompromisų ir prielaidų, kad šis teisės aktas būtų pateiktas Aukščiausiajai Tarybai ir būtų priimtas. Beje, Vietos savivaldos pagrindų įstatymas galiojo visą Aukščiausiosios Tarybos kadencijos laikotarpį ir tik gerokai vėliau buvo pakeistas nauju teisiniu reguliavimu.

Apibendrinant to laikotarpio pagrindinius teisinius reiškinius ir prisimenant tuos, kurie dalyvavo kuriant naujo turinio teisinę sistemą, reikėtų pabrėžti, kad J. Žiliui buvo lemta būti ne stebėtoju, bet aktyviai bendradarbiauti tuose darbuose. Be tos veiklos barų, apie kuriuos jau minėjome, jis vienaip ar kitaip kaip Juridinio skyriaus vedėjas dalyvavo rengiant daugelį kitų teisės aktų projektų. Štai tuo metu buvo priimtos konstitucinės pataisos dėl Lietuvos nuosavybės ir ji atskirta nuo tada vadinto „bendro visos tarybinės liaudies turto“, suformuluotos naujos nuostatos dėl Bažnyčios statuso ir jos bendradarbiavimo su mokymo įstaigomis, konstituciškai įtvirtinta privatinė nuosavybė ir kitos nuosavybės formos. Pagaliau buvo priimtos konstitucinės pataisos, pagal kurias nebeliko nuostatų apie komunistų partijos „vadovaujančią ir vairuojančią jėgą“, „politinės sistemos branduolį“, ir paskelbta, kad visos partijos, visuomeninės organizacijos ir visuomeniniai judėjimai veikia lygiateisiškumo pagrindais. Beje, pastarasis teisinis tekstas, kaip ir daugelis kitų, buvo sukurtas Juridinio skyriaus vedėjo kabinete. Tada

17 1989 m. gruodžio 18 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl komisijos Lietuvos TSR vietinės savivaldybės pagrindų įstatymo projektui toliau rengti sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 1-4. Komisijos sudėtyje buvo: A. Bernotas, V. Čepaitis, V. Kubilius, S. Kropas, K. Lapinskas, A. Mikulis, R. Ozolas, L. Sabutis, A. Vaineikis, A. Vileikis, A. Žalys, J. Žilys.

18 1990 m. vasario 12 d. įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 7-169.

19 1990 m. vasario 12 d. Vietos savivaldos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 7-170.

priimti Referendumo, Nuosavybės, Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių, Lietuvos banko, Teismų santvarkos ir teisėjų statuso, Archyvų įstatymai. Pradėti rengti kitų teisės aktų projektai, pavyzdžiui, Politinių partijų įstatymo, Konstitucinio Teismo įstatymo projektai.

Tuometinė Aukščiausioji Taryba savo kadenciją baigė priimdama nutarimą, kuriu paskelbė, kad Lietuvos Liaudies Seimo 1940 m. liepos 21 d. Lietuvos įstojimo į SSRS deklaracija, kaip neišreiškusi lietuvių tautos valios, yra neteisėta ir negaliojanti. Pareiškta, kad SSRS 1940 m. rugpjūčio 3 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos priėmimo į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą“ yra neteisėtas ir Lietuvos juridiskai nesaisto. SSR Sąjungai pasiūlyta pradėti dvišales derybas dėl Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo²⁰.

3. Atkurtos Nepriklausomos valstybės organizacinės struktūros kūrimas

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11-osios Aktu „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“ paskelbus, kad „(...) yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintos Lietuvos valstybės suverenų galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“, taip pat priėmus Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, Lietuvos parlamentui nedelsiant iškilo uždaviniai kurti naują valstybės organizacinę struktūrą. Reikėjo nedelsiant pertvarkyti iki tol veikusios Aukščiausiosios Tarybos darbo organizavimą, suformuoti teisės normų sistemą, reguliuojančią įstatymų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procesą, sudaryti Vyriausybę ir nustatyti jos veiklos tokius teisinius parametrus, kurie remtųsi Laikiniu Pagrindiniu Įstatymu.

Vienas pirmųjų teisės aktų, kuris nedelsiant pradėtas rengti, buvo Aukščiausiosios Tarybos reglamentas. Nors deputatai entuziastingai ėmėsi šio darbo, bet reikėjo ir profesionalių teisininkų patarimų ir paramos. Kuriant šiuolaikinio demokratinio parlamento funkcionavimo pagrindus vadovautasi Europos valstybių patirtimi, deputatai buvo „apginkluoti“ daugiau kaip dešimties šalių parlamentų reglamentais, statutais ir kitais dokumentais. Juridinio skyriaus darbuotojai talkino deputatams ir išskirtinai A. Taurantui, kuris preciziškai sistemino reglamentines normas į vientisą teisinį audinį. Reglamentas buvo kuriamas dalimis, o 1991 m. balandžio 18 d. buvo patvirtinta jo galutinė redakcija²¹. Reikia pasakyti, kad buvo sumodeliuota sudėtinga reglamentinių taisyklių visuma, kurią įsisavinti reikėjo laiko. Vėliau šis teisės aktas ir toliau buvo tobulinamas atsižvelgiant į kylančias parlamentinės veiklos aktualijas. Juridinio skyriaus vedėjui J. Žiliui, vedėjo pavaduotojui V. Sinkevičiui, vyr. konsultantui G. Bulotui Aukščiausiosios Ta-

20 1990 m. vasario 7 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl 1939 metų Vokietijos-TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 8-182.

21 1991 m. balandžio 18 d. priimtas Aukščiausiosios Tarybos reglamentas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 14-359.

rybos Prezidiumas pareiškė padėką „Už atliktą didelį darbą rengiant Aukščiausiosios Tarybos reglamentą“²².

Ne mažiau svarbus uždavinys buvo reglamentuoti Aukščiausiosios Tarybos tarnybinio aparato funkcijas, atsižvelgiant į tai, kad pradeda funkcionuoti nuolat veikianti Tautos atstovybė, kur bus priimami ne tik reikšmingiausi politiniai aktai, bet vyks aktyvus kasdieninis Lietuvos teisinės sistemos kūrimo darbas. Tuo rūpinosi įsteigtos Aukščiausiosios Tarybos deputatų laikinosios darbo grupės: bendrųjų valstybės atkūrimo principų (vadovas R. Ozolas); Aukščiausiosios Tarybos struktūros ir veiklos principų (vadovas L. Šepetytis); Vyriausybės ir kitų Respublikos valdymo institutų struktūros ir veiklos principų (vadovas G. Vagnorius); Teisinės sistemos pagrindų (vadovas J. Prapiestis); krašto apsaugos principų (vadovas Z. Vaišvila)²³.

Modeliuojant Aukščiausiosios Tarybos tarnybinio aparato struktūrą pradžioje buvo pasiūlymų, kad reiktų atsisakyti Juridinio skyriaus kaip struktūrinio padalinio, o profesionalių teisininkų grupės turėtų funkcionuoti prie kiekvienos nuolatinės komisijos. Dar vėliau svarstant šiuos klausimus buvo samprotaujama, kad visą Aukščiausiosios Tarybos teisėkūros veiklą turėtų koordinuoti Teisinės sistemos komisija, kuriai turėtų priklausyti ir įstatymų ekspertavimo funkcija. Tokiu atveju Juridinio skyriaus funkcijos turėjo atitekti kitiems Aukščiausiosios Tarybos padaliniais. Nuogaštauta, kad toks Aukščiausiosios Tarybos tarnybinio aparato struktūros padalinys kaip specialus Juridinis skyrius būtų nesuderinamas su parlamento teisės normų laisva kuriamąja veikla.

Tokiai pozicijai nepritarta. Deputatai diskutuodami dėl šios aktualijos buvo įsitikinę, kad Juridinis skyrius turėtų būti vienas pagrindinių Aukščiausiosios Tarybos aparato skyrių, filtru neišmintingiems sumanymams įstatymų leidyboje. Sakyta, kad juridinė tarnyba turėtų būti demokratijos gynimo savotiškas garantas apskritai. Šio straipsnio autorius tada teigė, kad reikia turėti nuolatinę tarnybą, kuri galėtų greitai ir kvalifikuotai atlikti preliminarią projektų reviziją, ekspertizę. Būtent toks padalinys turės pasakyti, ar projektai dera su teisės sistema, tarptautine teise, ar turinys atitinka teisinę formą, teisės terminiją²⁴.

Po aktyvių diskusijų 1990 m. balandžio 5 d. Aukščiausioji Taryba patvirtino Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių struktūrą, kurioje, be Prezidiumo sekretoriato, nuolatinė komisijų patarėjų ir deputatų sekretorių, deputatų padėjėjų-sekretorių rinkimų apygardose, buvo įsteigti Informacijos, Juridinis, Protokolinis, Kadru skyriai, taip pat Reikalų valdyba bei Priimamasis²⁵. Netrukus buvo reorganizuotas iki tol funkcionavęs Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo aparatas²⁶, patvirtintas padalinių etatų

22 1991 m. gegužės 29 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 3, p. 526.

23 1990 m. kovo 13 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Aukščiausiosios Tarybos deputatų laikinųjų darbo grupių įsteigimo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 9-239.

24 Plačiau apie tai žr.: *Aukščiausiosios Tarybos pirmoji sesija*. 1990 m. kovo 19 d. posėdžių stenogramos. Nr. 2, p. 217–239.

25 1990 m. balandžio 5 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių struktūros“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 11-351.

26 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aparato reorganizavimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1, p. 427, 428.

sąrašas ir darbo užmokesčių dydžiai²⁷. Juridiniam skyriui buvo numatyti tokie etatiniai vienetai: vedėjas, du pavaduotojai, 18 vyresniųjų konsultantų, 4 konsultantai, sekretorė. Patvirtintos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių funkcijos²⁸. Buvo numatyta, kad Juridinis skyrius teiks paramą Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijai rengiant įstatymų aktų projektus, konsultuos juridiniais klausimais deputatus, nuolatines bei kitas komisijas ir padės rengti teisės dokumentus. Komisijų pirmininkų kvietimu skyriaus darbuotojai turėjo dalyvauti komisijų posėdžiuose, jie galėjo būti priskiriami prie konkrečių nuolatinių ar kitų komisijų. Be to, skyrius turėjo organizuoti įstatymų kodifikavimą ir sistemimą, teikti atsakymus į valstybės organų ir visuomeninių organizacijų paklausimus įstatymų aktų praktinio taikymo bei kitais klausimais. Greta šio darbo skyrius privalėjo teikti dokumentus svarstyti Komisijai malonės klausimais ir Prezidiumui; rengti medžiagą pilietybės klausimais Pilietybės komisijai, taip pat dokumentus dėl Respublikos apdovanojimų²⁹.

1990 m. balandžio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas Juridinio skyriaus vedėju paskyrė J. Žilį, o pavaduotojais – V. Pakalniškį ir V. Sinkevičių, kurie ir anksčiau ėjo šias pareigas³⁰. Po to, kai V. Pakalniškis buvo paskirtas Ministro Pirmininko pavaduotoju ir Teisingumo ministru, skyriaus vedėjo pavaduotojo pareigas pradėjo eiti V. Vėgelis. Plečiantis teisės kuriamajai veiklai ir skyriui pavedant vis naujas funkcijas į Juridinį skyrių buvo priimami nauji darbuotojai. Ne pagrindinėse pareigose dirbo žymiausi savo srities specialistai – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dėstytojai. Radosi galimybės specializuotis atitinkamose teisės srityse. V. Sinkevičius daugiausia dėmesio skyrė pilietybės klausimams, dalyvavo rengiant daugelį teisės aktų, kurie buvo susiję su konstituciniu reguliavimu ir kt. V. Pakalniškis kuravo nuosavybės santykių, ekonominę reformą lemiančio teisinio reguliavimo sritį. Jis, dirbdamas neformalioje darbo grupėje, rengiančioje pirmuosius ūkinės veiklos teisės aktus, svariai prisidėjo prie naujo turinio ekonominės sistemos teisinių pagrindų sukūrimo. P. Skaisgiris rūpinosi civilinių, civilinio proceso bei gretutinių šiai sričiai teisės aktų projektais. J. Orlauskui priklausė teismų, prokuratūros, advokatūros, notariato teisinio reguliavimo baras. G. Bulotui teko dalyvauti rengiant rinkimų, savivaldos, administracinės teisės aktų projektus. V. Vėgeliui buvo artimiausia darbo teisinių santykių sritis. E. Bieliūnas bendradarbiavo keičiant

27 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių etatų sąrašo ir mėnesinių atlyginimų dydžio patvirtinimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1. p. 420–424.

28 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių funkcijų“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1, p. 424–427.

29 Vėliu Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas pavedė Teisinės sistemos komisijai parengti teisės aktų projektus, nustatančius apdovanojimo ordinais ir medaliais, įsteigtais iki 1940 m. birželio 15 d., sąlygas, o Heraldikos komisijai pateikti pasiūlymus dėl ordinų ir medalių etalonų patikslinimo. Buvo sudaryta Prezidiumo Laikinoji apdovanojimo komisija (A. Sakalas (pirmininkas), G. Bulotas, R. Ozolas, L. Sabutis, S. Šaltenis), kuri turėjo teikti rekomendacijas dėl apdovanojimų. Juridiniame skyriuje buvo įsteigtas valstybinių apdovanojimų konsultanto etatas. Žr.: 1991 m. rugpjūčio 28 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl apdovanojimų Lietuvos Respublikos ordinais ir medaliais“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 3, p. 575–576.

30 1990 m. balandžio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių vadovų ir jų pavaduotojų paskyrimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1, p. 429, 430.

baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso įstatymų turinį, o vėliau buvo susijęs su tarptautinės teisės aktualijomis, paskirtas Aukščiausiosios Tarybos delegacijos Europos Tarybos parlamentinėje asamblėjoje sekretoriumi. L. Gasiūnas specializavosi darbo, butų ir kitoje gretutinėse teisinio reguliavimo srityse.

Kaip ir buvo numatyta Juridinio skyriaus funkcijose, jo darbuotojai kurį laiką teikė paramą rengiant atitinkamus teisės aktus Aukščiausiosios Tarybos nuolatinėms komisijoms. Vėliau, kai šioms Aukščiausiosios Tarybos struktūroms buvo skirti papildomi darbuotojų etatai, ši skyriaus darbuotojų funkcija nebeteko didesnės reikšmės, buvo tik epizodinė. Juridinio skyriaus darbuotojai buvo kviečiami tik tais atvejais, kai nuolatinės komisijos turėdavo spręsti klausimus dėl konkrečių teisės aktų projektų.

Reikėtų paminėti ir tai, kad iš esmės visi skyriaus darbuotojai buvo darbo grupių, komisijų, kurioms buvo pavesta rengti kodeksų, kitų teisės aktų projektus, nariais. Štai E. Bieliūnas buvo Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų rengimo darbo grupės, V. Pakalniškis ir P. Skaisgiris – Civilinio kodekso, P. Skaisgiris – Civilinio proceso, I. Čerkasovas – Bausmių vykdymo kodekso, V. Vėgelis – Darbo įstatymo kodekso darbo grupės nariais. J. Orlauskas buvo darbo grupės, kuri rengė Teismų įstatymo projektą, nariu, pranešėju Aukščiausiosios Tarybos posėdyje pateikiant projektą svarstymui. V. Sinkevičius kartu su kitais rengė Migracijos įstatymo bei Pilietybės įstatymą įgyvendinančių teisės aktų projektus. L. Gasiūnas drauge su kitais rengė Butų privatizavimo įstatymą ir buvo vienas iš pranešėjų Aukščiausiosios Tarybos posėdyje. Vėliau jis buvo pranešėju pateikiant Aukščiausiosios Tarybos posėdžiui Civilinio kodekso 30 skirsnio pakeitimo įstatymo, reglamentuojančio gyvenamosios patalpos nuomos teisinės sąlygas, projektą. Tai tik keletas pavyzdžių, kurie iliustruoja to laikotarpio Juridinio skyriaus darbuotojų vaidmenį teisėkūroje.

4. Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijos ir Juridinio skyriaus bendradarbiavimas

Bent bendrais bruožais reikėtų apibūdinti Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijos ir Juridinio skyriaus bendradarbiavimą, kurį suponavo atkurtos nepriklausomos valstybės parlamento įstatymų leidybos poreikiai. Pagal Aukščiausiosios Tarybos reglamentą Teisinės sistemos komisijos pagrindinės funkcijos buvo svarstyti ir teikti pasiūlymus valstybės teisei politikai formuoti, rengti ir padėti įgyvendinti teisinės sistemos tobulinimo koncepciją, rengti teisės aktų projektus bei pasiūlymus klausimais, susijusiais su teisingumo vykdymu, teisėtumu ir teisėtvarkos stiprinimu, ir koordinuoti šį darbą. Reikia pasakyti, kad skyriaus vedėjas J. Žilys ir kiti skyriaus darbuotojai buvo nuolatiniai komisijos pagalbininkai. Visi reikšmingesni teisės aktų projektai radosi kaip bendro darbo rezultatas. Tuo metu Teisinės sistemos komisijos patarėjai ir Juridinio skyriaus personalas buvo darnus teisininkų kolektyvas, kurį vienijo vienintelis interesas – kurti demokratinės Respublikos teisinius pagrindus.

Pagal Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamentą visi pateikiami įstatymų projektai ir pasiūlymai buvo registruojami Aukščiausiosios Tarybos Juridinio

skyriaus gautų įstatymų projektų ir pasiūlymų rejestre. Dėl užregistruoto įstatymo projekto Juridinis skyrius rengė išvadas, ar nėra prieštaravimų galiojantiems įstatymams, ar projektas atitinka juridinės technikos taisykles. Toks projektas kartu su išvada buvo pateikiamas Aukščiausiosios Tarybos Sekretoriui, kuris visą šią medžiagą perduodavo preliminariai nagrinėti atitinkamoms nuolatinėms komisijoms bei Prezidiumui. Įstatymų projektų Aukščiausiosios Tarybos Sekretorius galėjo nepriimti, jeigu jie prieštaravo Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui ir nepridėtas jo pataisų projektas. Jeigu teisės aktų projektus teikė asmenys ar institucijos, neturėjusios įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, tokie projektai buvo tik užregistruojami, o svarstymui nebuvo perduodami.

Taigi pagal Reglamentą Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus darbuotojai vykdė preliminarias ekspertines funkcijas, t. y. vertino teikiamų projektų atitiktį Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui, jau esamo teisinio reguliavimo ir naujai siūlomo sąveiką, atkreipdavo dėmesį į nesuderinamumus, siūlė, kaip išvengti teisės aktų prieštaravimo. Išvadas rengdavo Juridinio skyriaus darbuotojai, tačiau visais atvejais jas kartu pasirašydavo ir skyriaus vadovas. Šiuo atžvilgiu apibūdinant Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio veiklą reikėtų pasakyti, kad iš esmės su visais Aukščiausiosios Tarybos funkcionavimo metu rengtais projektais jam teko susipažinti, analizuoti. Tais atvejais, kai reikėdavo pasisakyti dėl konstitucinio reguliavimo projektų, neretai tokias išvadas rengė vienasmeniškai. Aukščiausiosios Tarybos posėdžių stenogramos byloja, kad Juridinio skyriaus teikiamos išvados buvo svarbus faktorius įstatymų leidyboje, padedantis deputatams visapusiškiau pažinti teisinio reguliavimo visuotinai pripažintus dėsnius ir jais vadovautis teisėkūroje. Juridinio skyriaus vedėjas ir darbuotojai formuluodami minėtas išvadas principingai pasisakydavo dėl projektų ydingumo, teikė pasiūlymus, kaip to išvengti, visada vadovavosi principu, kad jie yra ne projektus teikiančiųjų kritikai, bet pagalbininkai siekiant įgyvendinti atitinkamas idėjas. Aišku, būta ir nepasitenkinimo, kai tekdavo pasakyti apie projekto neišbaigtumą ar teisinio reguliavimo preciziškumo stoką. Bet tai buvo tik pavieniai atvejai. Jie nesutrikdė deputatų ir darbuotojų tolerantiško bendradarbiavimo ir bendro siekio stiprinti atkurtos valstybės teisinius pamatus.

Juridinio skyriaus vedėjui J. Žiliui teko dalyvauti rengiant ne tik vadinamuosius „norminius teisės aktus“, bet ir kitus politinius dokumentus. Nors tai buvo darbinės veiklos kasdienybė, tačiau ją galima pailustruoti vienu ar kitu konkrečiu pavyzdžiu. Štai Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio pakviestas jis dalyvavo rengiant 1990 m. kovo 12 d. Aukščiausiosios Tarybos deputatų Kreipimąsi į SSRS Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką M. Gorbačiovą. Šiame dokumente buvo oficialiai pranešama, kad 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė teisinius aktus ir politinius nutarimus, įtvirtinančius nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą. Toliau buvo rašoma: „Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė supratingai ir geranoriškai traktuos mūsų sprendimus, ir Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga pripažins atstatytą nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Šį Kreipimąsi į Jus prašome laikyti mūsų oficialiu pasiūlymu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungai pradėti derybas dėl suregulavimo visų klausimų, susijusių su įvykusiu nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu. Ypač atidaus Jūsų dėmesio tikimės dėl Lietuvos jaunuolių, šiuo metu esančių TSRS ginkluotosiose pajėgose, saugumo.

Mes norime palaikyti pastovius politinius ir ekonominius santykius su TSR Sąjunga ir tikimės Jūsų analogiškos pozicijos ir palankumo.“

Kreipimosi tekstą aktyviai svarstė Aukščiausiosios Tarybos deputatai³¹, o galutinis variantas užsienio kalbomis buvo redaguojamas Pirmininko kabinete. J. Žilyys buvo liudininkas, kai prie kreipinio „Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui“ V. Landsbergio siūlymu buvo prirašyta „Jo Prakiltybei Michailui Gorbačioviui“. Toks pasiūlymas pradžioje buvo netikėtas todėl, kad jis buvo neįprastas tuometiniuose panašaus pobūdžio raštuose. Tačiau čia pat buvo suvokta, kad kreipiamasi į kitos valstybės aukščiausiąjį pareigūną, ir tai visiškai atitinka diplomatinį protokolą, kurio laikomasi tarptautiniuose santykiuose.

Dramatišką 1991 m. sausio 13-ąją ir vėliau Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio kabinete dienomis ir naktimis vyko intensyvus darbas nepertraukiamai kuriant teisės aktus, o reikalui esant ir politinius dokumentus. Štai Aukščiausiosios Tarybos vadovams pakvietus buvo parengtas Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl vadinamojo „nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo³². Dokumentuose konstatuota, kad šis „komitetas“ įkurtas neteisėtai, jo tikslai ir veikla yra antikonstitucinio, antivalstybinio pobūdžio ir todėl yra nusikalstami. Nurodyta, kad visi šio „komiteto“ bei kitų panašių neteisėtų organizacijų nurodymai neturi jokios teisinės galios ir bet kokiomis aplinkybėmis negali būti vykdomi. Pabrėžta, kad asmenys ir organizacijos, vykdančys šio „komiteto“ nurodymus, turės atsakyti pagal Lietuvos Respublikos įstatymus. Pažymėta, kad „komitetas, veikdamas kartu su svetimos valstybės ginkluotomis pajėgomis nusikalstamose akcijose prieš taikius Lietuvos gyventojus ir Lietuvos Respublikos valstybines įstaigas, prisideda prie tarptautinio nusikaltimo vykdymo“.

Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio veikla neatsiejama nuo dabar galiojančios Konstitucijos ištakų. Šis darbas apibūdinamas visapusiškiau, nes greita Aukščiausiosios Tarybos deputatų jis ir kiti skyriaus darbuotojai tiesiogiai vienaip ar kitaip dalyvavo kuriant naujas valstybės konstitucingumo kryptis.

Šiame kontekste pažymėtina, kad 1991 m. kovo 11 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas³³, nors ir suvaidino reikšmingą istorinį vaidmenį valstybingumo raidoje, tačiau tai buvo pereinamojo laikotarpio laikinoji Konstitucija, kuri neišvengiamai turėjo užleisti vietą nuolatinei Konstitucijai. Jau minėjome, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas rėmėsi 1988–1989 m. egzistavusiais konstituciniais projektais ir Sąjūdžio rinkimų programos nuostatomis. Kitaip sakant, tai nebuvo originalus konstitucinis aktas, nes daugeliu atžvilgiu išreiškė buvusias teises politines konstrukcijas³⁴. Dar Laikinojo Pagrindinio Įstatymo priėmimo metu buvo siūloma jį to-

31 Plačiau apie Kreipimosi rengimą ir diskusiją apie tai žr.: *Aukščiausiosios Tarybos pirmoji sesija*. 1990 m. kovo 12 d. posėdžių stenogramos. Nr. 1, p. 144, 157.

32 1991 m. sausio 14 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vadinamojo „nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 3-70.

33 1990 m. kovo 11 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 9-224.

34 Plačiau apie tai žr.: Žilyys, J. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas Lietuvos Respublikos konstitucinėje sistemoje. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 28–95.

bulinti, todėl buvo sudaryta redakcinė komisija³⁵. Ši laikinoji Konstitucija nebuvo tvari, jos galiojimo metu atsižvelgiant į politinius teisinius poreikius buvo pakeistos daugelio straipsnių redakcijos, įvestos naujos konstitucinės nuostatos.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos rengimas

Vis labiau aiškėjant nuolatinės Konstitucijos objektyvioms prielaidoms Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė darbo grupę, kuri turėjo parengti Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepciją³⁶. Darbo grupę sudarė: V. Landsbergis (grupės vadovas), Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas; J. Bulavas – Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas; A. Dziegoraitis – Vilniaus miesto 2-osios juridinės konsultacijos advokatas; J. Galginaitis – Valstybinės teisinės informacijos departamento direktoriaus pavaduotojas; V. Katkus – Užsienio reikalų ministro pavaduotojas; P. Kūris – Teisingumo ministras; K. Lapinskas – Aukščiausiosios Tarybos deputatas; Z. Namavičius – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas; V. Pakalniškis – Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vedėjas pavaduotojas; A. Paulauskas – Generalinis prokuroras; J. Prapietis – Aukščiausiosios Tarybos deputatas, teisinės sistemos komisijos pirmininkas; S. Stačiokas – Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto direktorius; Č. V. Stankevičius – Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas; G. Šerkšnys – Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Valstybės atkūrimo ir Konstitucijos komisijos pirmininkas; J. Žilys – Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vedėjas.

Nors darbo grupės nariu formaliai ir nebuvo JAV gyvenęs teisės mokslų daktaras Bronius Nemickas, tačiau jis ne vieną kartą dalyvavo darbo grupės posėdžiuose, reiškė nuomonę, kad Konstitucija turėtų gimi iš „lietuviško molio“. Pas J. Žilį yra likę keli B. Nemicko jam adresuoti laišakai dėl Konstitucijos koncepcijos. Savo samprotavimus apie būsimą konstitucinį reguliavimą reiškė ir kiti JAV gyvenę teisininkai lietuviai – A. Gureckas, L. Sabaliūnas, P. Žumbakis.

1991 m. gegužės 10 d. darbo grupės veiklos rezultatas – Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys buvo paskelbti spaudoje visuomenės svarstymui³⁷. Pagrindinis šio dokumento bruožas buvo tai, kad jame suformuluota Lietuvos valstybės prigimtis – Lietuvos Respublika pagal valdymo formą turi būti demokratinė Respublika, kurioje valdžią įgyvendina demokratiniais rinkimais išrinktas Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, taip pat Teismas. Metmenyse atsispindėjo ne tik teisinės, bet ir socialinės valstybės idėjos. Akcentuotina, kad buvo numatoma ir teisės aktų teisėtumo konstitucinė kontrolė, kurią turėjo įgyvendinti Konstitucinis Teismas ar Konstitucinė Taryba. Metmenimis siekta išreikšti bent bendruosius konstitucinės sąrangos rėmus, ku-

35 1990 m. kovo 11 d. Aukščiausiosios Tarybos protokolinis nutarimas. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1, p. 11. Šią redakcinę komisiją sudarė Aukščiausiosios Tarybos deputatai V. Andriukaitis, K. Antanavičius, Z. Balcevičius, E. Grakauskas, V. Katkus, K. Lapinskas, K. Motieka, R. Ozolas, A. Saudargas, Č. V. Stankevičius, V. Šadreika, V. Terleckas, Teisingumo ministras P. Kūris.

36 1990 m. lapkričio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 2, p. 600, 601.

37 Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys. *Lietuvos aidas*. 1991 m. gegužės 10 d.

rie būtų svarstymų pradžia kelyje į Lietuvos Respublikos Konstituciją. Esminis klausimas, kurį buvo siekiama spręsti – valstybės valdžios institucinė konstrukcija. Tai buvo sudėtinga problema, nes ji buvo susijusi su skirtingų politinių grupių nuostatomis, o pagaliau ir interesais. Apibendrintai galima sakyti, kad Metmenyse atsispindėjo prielankumas parlamentinės demokratijos³⁸ principams. Nors Aukščiausiojoje Taryboje Metmenys ir nebuvo visapusiškiau svarstomi, tačiau tai buvo vienas svarbiausių faktorių, kurie atitinkamu mastu lėmė būsimosios Konstitucijos turinį.

1991 m. Aukščiausiojoje Taryboje ir visuomenėje vis aktyviau pradėti svarstyti Lietuvos konstitucinės raidos klausimai. Skelbti įvairūs konstituciniai projektai. Viena iš keliamų aktualijų buvo Lietuvos konstitucinio paveldo vaidmuo naujame konstitucinės raidos etape. Konkrečiau tariant, problemos esmė buvo ta, kuria Konstitucija – 1922 metų ar 1938 metų – pagrįsti Lietuvos konstitucionalizmo tęstinumą. Tada grupė teisininkų (Z. Juknevičius, J. Prapiestis, S. Stačiokas, J. Žilys) ryžomės viešai pasisakyti dėl šios aktualijos ir paskelbė straipsnį³⁹. Šioje publikacijoje reikšti samprotavimai sutikti nevienareikšmiškai. Štai buvo sakoma, kad straipsnyje tartum buvo kviečiama atkurti politinę sistemą, egzistavusią Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo, t. y. pagal 1938 metų Konstituciją. Tačiau būtina pasakyti, kad straipsnio idėjose nieko panašaus ne tik kad nebuvo, bet atvirkščiai, buvo siūloma: „Pirma. Neišvengiamai reikia atsakyti tautos vado idėjos, kuria buvo grindžiamas Prezidento statusas; antra, įtvirtinti prioritetinę Seimo, kaip atstovaujančios ir vienintelės įstatymų leidybos institucijos, teisinę padėtį; trečia, atstatyti žmogaus ir piliečio teisinį statusą, atsižvelgiant į šiuolaikinės šios problemos sampratą; ketvirta, įtvirtinti Tautos valios tiesioginio įgyvendinimo formas – rinkimus, referendumus.“ Autoriai siūlė demokratinę Konstitucijos rengimo ir priėmimo tvarką. Atsižvelgdami į 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“, kuriuo iš dalies buvo atnaujintas šios Konstitucijos veikimas Lietuvos Respublikos teritorijoje, autoriai samprotavo, kad tos Konstitucijos tekstas turėtų būti iš esmės reformuotas, sukurta konstitucinė filosofija, atitinkanti šiuolaikinio demokratinio pasaulio prioritetus. Atsižvelgta ir į 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“, kuriuo, sustabdant 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimą, konstatuotas būtinumas suderinti šios Konstitucijos nuostatas „su pakitusiais politiniais, ekonominiais ir kitais visuomeniniais santykiais“.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto kūrimas

Dabar galiojančios Konstitucijos rengimo oficiali pradžia laikytina 1991 m. lapkričio 5 d., t. y. tada, kai Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą dėl konstitucingumo

38 Apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenis plačiau žr.: Žilys, J. Konstitucijos koncepcijos metmenys – žingsnis į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Justitia*. 2001, 3: 6–8, 24–27; *Justitia*. 2002, 4–5: 8–12.

39 Juknevičius, Z.; Prapiestis, J.; Stačiokas, S.; Žilys, J. Apie Lietuvos valstybės konstitucines tradicijas ir jų tęstinumą. *Lietuvos aidas*. 1991 m. spalio 19 d.

raidos⁴⁰. Buvo apibrėžtos pagrindinės Konstitucijos rengimo gairės, vadovaujantis tęstinumo principu visi Lietuvos valstybės raidos etapai turėjo būti susieti su dabartine valstybingumo raiška. Nutarime numatytos konkrečios datos, iki kada turi būti sudaroma Konstitucijos rengimo komisija bei pateikiami pasiūlymai dėl Konstitucijos svarstymo etapų. Nutarus, kad Konstituciją rengs komisija, kurioje turės būti atstovaujamos visos parlamentinės frakcijos proporcingai pagal narių skaičių, patvirtinta jos sudėtis⁴¹. Komisijos pirmininku buvo patvirtintas Aukščiausiosios Tarybos deputatas K. Lapinskas⁴². Vėliau buvo nustatytos Konstitucijos rengimo, svarstymo, paskelbimo visuomenei datos, projektuota, kad Konstitucija bus priimama 1992 m. spalį, o dėl priėmimo būdo nuspręstas Aukščiausioji Taryba⁴³. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas patvirtino Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti nuostatus, įsteigė darbo grupę, numatė jos narius ir ekspertus. Pabrėžta, kad Komisija turės vadovautis ilgaažme valstybingumo patirtimi, atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenis ir tarpukario Lietuvos valstybės konstitucijas, taip pat į Europos valstybių ir kitų šalių demokratines konstitucijų ištakas⁴⁴.

Darbo grupės vadovu buvo paskirtas Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys, o kitais nariais – skyriaus vedėjo pavaduotojas V. Sinkevičius, vyr. konsultantas V. Bulotas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. E. Kūris, advokatas Š. Vilčinskas, A. Prapiestis (redaktorius), R. Mockevičius ir J. Ladauskaitė (sekretoriai). Darbo grupė, atsižvelgdama į Komisijos suformuluotas pagrindines idėjas bei sumanymus, turėjo rengti pirminius tekstus svarstymui ir juos taisyti pagal svarstymo Komisijoje rezultatus. Juridinis skyrius kaupė, sistemino ir apibendrinė Konstitucijos projekto visuomeninio svarstymo medžiagą.

1992 m. sausio pabaigoje vyko pirmieji Komisijos posėdžiai, kuriuose dalyvavo ir darbo grupės nariai. Buvo svarstomi klausimai dėl Komisijos darbo organizavimo, vyko bendro pobūdžio diskusija apie šiuolaikinės Konstitucijos esmę, koncepcijas. Vasario pradžioje radosi pirmieji konstituciniai tekstai kaip pradmenys prasidedantiems debatams dėl Konstitucijos projekto. Konstitucijos pirmojo skirsnio „Lietuvos Respublika“ projektą rengė J. Žilys ir V. Sinkevičius. Komisijos narys E. Jarašiūnas teikė Konstitucijos skirsnio „Tauta ir valstybė“ savąją versiją, kurioje siekta atskleisti Tautos ir Valstybės prigimtį ir jų sąveiką. Šiek tiek skirtingas nuomones buvo nesudėtinga suderinti, nes projektuotos nuostatos buvo labai artimos. J. Žilys ir K. Lapinskas parengė Konstitucijos skirsnio „Užsienio politika ir valstybės gynimas“ tekstą, kuris vėlesniuose Konstitucijos projekto svarstymuose menkai pasikeitė. Konstitucijos projekto dalies dėl

40 1991 m. lapkričio 5 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 32-874.

41 1991 m. gruodžio 10 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 36-978.

42 1992 m. sausio 16 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios Komisijos Konstitucijos projektui parengti pirmininko patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 3-47.

43 1992 m. vasario 11 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto rengimo etapų“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 7-159.

44 1992 m. sausio 22 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti darbo organizavimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 4, p. 588–590.

žmogaus teisių ir laisvių preliminarų tekstą, atsižvelgdamas į tarptautinės teisės aktus, normas ir nuostatas, rengė E. Kūris.

Atsižvelgdami į diskusijas, kurios vyko Komisijos posėdžiuose 1992 m. sausio pabaigoje ir vasario pradžioje, J. Žilys, K. Lapinskas ir V. Sinkevičius parengė Konstitucijos skirsnių „Seimas“, „Respublikos Prezidentas“, „Lietuvos Respublikos Vyriausybė“ preliminarinius tekstus.

Igyvendinant idėjas, kurios buvo reikštos Komisijoje, J. Žilys parengė Konstitucijos antrojo skirsnio „Žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės“ kitą versiją ir siūlė pavadinti šį skirsnį „Pilietinė visuomenė“. Šioje Konstitucijos projekto dalyje formuluotos nuostatos apie prigimtine žmogaus teisę būti savininku, apie prielaidas tam, kad nuosavybė bus dorovingai ir racionaliai naudojama. Atskirame straipsnyje apibrėžta teisė į laisvai pasirenkamą darbą ir verslą, į tinkamas saugias darbo sąlygas, taip pat teisė į teisingą apmokėjimą už darbą ir į apsaugojimą nuo nedarbo. Apibūdinta profsąjungų steigimo ir veikimo laisvė, teisė į streikus. Nustatant tai, kad privati iniciatyva garantuojama, buvo siūloma įtvirtinti, kad įstatymas draudžia tokią privačią iniciatyvą ir komercinę veiklą, kuri prieštarauja geranoriškai praktikai ir siekia suvaržyti konkurencijos laisvę. Greta to skelbta, kad visuomenė ir valstybė gina vartotojo interesus, draudžiamas gamybos ir rinkos monopolizavimas. Skirsnio autorius formuluodamas šias nuostatas siekė visapusiškiau išreikšti socialinės valstybės konstitucinę doktriną. Toliau ėjo nuostatos apie šeimą kaip visuomenės pagrindą, akcentuota, kad santuoka – laisva vyro ir moters sąjunga, tėvų pareiga – auklėti vaikus, įkvėpti jiems Tėvynės meilę ir pasiryžimą aukotis dėl Tėvynės. Deklaruotas moters ir vyro lygiateisiškumas visose socialinėse srityse. Konstituciškai apibūdinant kultūrą, mokslą, tyrinėjimus išskirtinai buvo siūloma akcentuoti kultūrinio palikimo išsaugojimo visuomeninį poreikį, o švietimo sistema turi atitikti krašto istorines ir kultūros tradicijas bei ūkio poreikius. Atskirame straipsnyje buvo skelbiama, kad institucijos ir asmenys, vykdantys auklėjimo funkcijas, privalo skatinti toleranciją, tarpusavio supratimą ir bendradarbiavimą tarp žmonių ir etninių, religinių ir socialinių grupių. Šioje Konstitucijos dalyje greta jau minėtų konstitucinių apibrėžimų apibūdinti Valstybės, Bažnyčios buvimo ir tarpusavio bendradarbiavimo pagrindai, politinių partijų steigimo ir funkcionavimo konstitucinės prielaidos, tautinių bendrijų savarankiškumas kultūros, labdarybės, savitarpio pagalbos srityse.

Netradiciškai buvo siūloma apibūdinti žmogaus ir gamtos sąlytį. Atskirame straipsnyje buvo skelbiama: „Visuomenė ir valstybė, suvokdamos, kad žmogus yra neatskiriama gamtos dalis, dabartinės ir būsimųjų kartų interesais imasi priemonių apsaugoti natūralią gyvūnijos ir augalijos aplinką, kraštovaizdžius, atskirus gamtos objektus ir vietas, kurios būdingos ir svarbios kraštui moksliniu, kultūriniu ir estetiniu požiūriais, rūpinasi protingu ir saikingu gamtinių išteklių ir resursų naudojimu, jų atstatymu ir gausinimu. Įstatymas draudžia žemės, jos gelmių, vandenų alinimą, vandenų ir oro teršimą bei radiacinį poveikį, augalijos ir gyvūnijos skurdinimą.“

Konstitucijos projekto rengimo peripetijose tokiu pavidalu pilietinės visuomenės skirsnio nors ir neliko, tačiau siūlytos nuostatos įvairiu mastu buvo išreikštos skirsniuose „Žmogus ir valstybė“, „Visuomenė ir valstybė“, „Tautos ūkis ir darbas“.

Pirmasis vientisas Konstitucijos projektas buvo parengtas 1992 m. vasario 26 d. ir įvardintas kaip konstitucinės komisijos darbinis variantas su alternatyviu IIA skirsniu „Pilietinė visuomenė“. Šis Konstitucijos projekto tekstas buvo išverstas į anglų kalbą. 1992 m. kovo pirmosiomis dienomis šio straipsnio autorius drauge su deputatu K. Lapinsku ir Juridinio skyriaus vedėju J. Žiliu JAV teisininkų asociacijos kvietimu lankėsi Vašingtone. Lietuvių kilmės amerikiečio advokato E. Raskausko iniciatyva buvo organizuotas seminaras dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto, kuriame dalyvavo žymiausi JAV teisininkai mokslininkai, apeliacinių teismų teisėjai, advokatai. Tada JAV teisininkų asociacijos būstinėje Vašingtone įvyko plataus masto diskusija apie konstitucinio reguliavimo aktualijas. Lietuvos atstovai savo profesinėmis žiniomis nenusileidami amerikiečiams kaip lygūs su lygiais polemizavo apie lyginamosios konstitucinės teisės reiškinius, Europos ir amerikietišką teisės sistemas. Amerikiečiai, suprasdami Europos šalių konstitucinės tradicijos specifika, iš esmės ir neturėjo kritinių pastabų dėl Konstitucijos projekto. Pokalbiai konstitucine tema tęsėsi JAV Kongrese, aukščiausiajame teisme, kitose valstybės institucijose. Įvyko keletas susitikimų JAV lietuvių bendruomenėse, kur buvo labai domimasi, kaip rengiama Konstitucija. Įsimintina viešnagė Lietuvos Respublikos ambasadoje Vašingtone, kur ambasadorius S. Lozoraitis itin dėmesingai klausė pasakojimo, kaip kuriama Konstitucija. Turėdamas galvoje, kad artėjo 1992 m. gegužės 23 d. referendumas dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo, diplomatiškai teiravosi, kodėl nelaukiant Konstitucijos priėmimo statomas „prezidentinis fligelis“, užuot visų pirma suprojektavus vientisą architektūrinį „konstitucinį rūmą“. Beje, būnant Vašingtone JAV Kongresas 1992 m. kovo 3 d. priėmė bendrąją rezoliuciją, kuria Atstovų rūmai, pritariant Senatui, sveikino Lietuvos žmones už jų drąsą ir ištvėrmę taikiomis priemonėmis atgauti savo valstybės nepriklausomybę. Kongresas, priimdamas šią rezoliuciją, iškilmingai pasižadėjo padėti Lietuvos žmonėms kurti ir stiprinti demokratines valdymo institucijas ir laisvą rinkos ekonomiką. Apie šio straipsnio autoriui įteiktos rezoliucijos turinį paskelbta 1992 m. kovo 11 d. Aukščiausiosios Tarybos iškilmingame posėdyje⁴⁵.

Laikinojoje komisijoje Konstitucijos projektui parengti posėdžiuose pradėjus svarstyti Konstitucijos dalis, kuriose buvo apibūdinamos Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės kompetencijos, vis labiau ryškėjo nuomonių takoskyros dėl valdžios institucijų sąveikos, kitaip sakant dėl jų konstitucinių galių. Reikalo esmė buvo ta, kokiais konstituciniais įgaliojimais remiantis Respublikos Prezidentas dalyvaus įgyvendinant valstybės valdžią. Taigi galima konstatuoti, kad Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės statuso klausimas tapo pagrindine Konstitucijos rengimo problema. Reikėtų prisiminti ir tai, kad tuo metu Aukščiausiojoje Taryboje buvo aštriai polemizuota dėl Sąjūdžio pasiūlymų nelaukiant naujos Konstitucijos įsteigti Respublikos Prezidento instituciją Laikinojo Pagrindinio Įstatymo formate. Po įtemptų debatų Aukščiausiosios Tarybos politinė dauguma neparėmė šių iniciatyvų, tačiau pritarė, kad šis klausimas gali būti sprendžiamas referendume⁴⁶. Spauldoje buvo paskelbti referendumui teikiamo

45 Aukščiausiosios Tarybos penktoji sesija. 1992 m. kovo 11 d. posėdžių stenogramos. Nr. 52, p. 25, 26.

46 1992 m. kovo 12 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl referendumo dėl Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atstatymo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 10-239.

konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento“ ir įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pakeitimo ir papildymo ryšium su Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atkūrimu“ projektai⁴⁷. Prieš referendumą paskelbtos dar kartą pakoreguotos šių įstatymų projektų versijos⁴⁸. Nors Komisijos darbui rengiant Konstitucijos projektą šie politiniai procesai įtakos ir nedarė, tačiau politinė aplinka buvo įkaitusi. Tai byloja polemika Aukščiausiojoje Taryboje.

Beje, atsižvelgiant į tai, kad Aukščiausiosios Tarybos deputatų Jungtinė Sąjūdžio frakcija bei kitos frakcijos rėmė tokių įstatymų priėmimą ne referendume, bet parlamente, šių teisės aktų projektai buvo registruoti Juridinio skyriaus gautų įstatymų projektų ir pasiūlymų rejestre, o skyrius turėjo pateikti savo išvadas. Turint galvoje tai, kad visais atvejais turėjo būti vertinamas ne siūlomo teisės akto projekto politinis tikslingumas ar priimtinumumas, Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio išvadose atkreiptas dėmesys į akivaizdžias teisinio pobūdžio ydas, prieštaravimus. Štai buvo siūloma išsamiau apibrėžti Respublikos Prezidento priesaiką, patikslinti, koks juridinis turinys suteikiamas nuostatai apie Prezidento teisę „reorganizuoti Vyriausybę“, nes šis įgaliojimas nesiderina su parlamento prerogatyvomis. Iškeltas klausimas ir dėl Prezidento teisės „atleisti Vyriausybę“ suderinamumo su Aukščiausiosios Tarybos funkcijomis skiriant ir atleidžiant Vyriausybės vadovą. Abejota, ar pateisinama projektų nuostata apie Prezidento pareigą duoti išankstinį sutikimą dėl visų Vyriausybės ir ministerijų rengiamų tarptautinių sutarčių. Pagaliau pasiūlyta projekto autoriams konkrečiau reglamentuoti, ką reiškia parlamento paleidimo pagrindas „(...) kai jis negali vykdyti įstatymdavystės“.

1992 m. kovo 30 d. Laikinosios Komisijos Konstitucijos projektui parengti posėdyje buvo pritarta Konstitucijos projektui, kuris buvo teikiamas Aukščiausiosios Tarybos svarstymams. Jį savo parašais aprobavo visi Komisijos nariai, tačiau E. Jarašiūnas, pritarus N. Rasimavičiui ir Z. Šliūtytei, pateikė Konstitucijos projekto I, IV, V, VI, VII, VIII skirsnių alternatyvias redakcijas. 1992 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje Komisijos pirmininkui K. Lapinskui apibūdinus Konstitucijos projektą, Komisijos narys E. Jarašiūnas pranešė, kad kai kurie Komisijos nariai vadovaujasi kitomis nuostatomis dėl Konstitucijos koncepcijos ir išskirtinai dėl Respublikos Prezidento vaidmens politinėje sistemoje, kurioje turėtų funkcionuoti ne simbolinis, bet realias galias turintis valstybės vadovas⁴⁹. 1992 m. balandžio 14 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdžiuose prasidėjus Konstitucijos projekto pirmajam svarstymui vėl akcentuoti skirtingi požiūriai į konstitucinio reguliavimo uždavinius. Taigi alternatyva Komisijos parengtam Konstitucijos projektui buvo konstitucinės kūrybos realybė.

47 *Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 7 d.

48 Apie Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo iniciatyvas plačiau žr.: Žilys, J. Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo kai kurie teisiniai, politiniai ir istoriniai aspektai 1990–1992 metais. *Jurisprudencija*. 2004, 50(42): 97–107; Žilys, J. Kai kurie valstybės vadovo konstitucinio instituto atkūrimo ir įtvirtinimo veiksniai konstituciniame procese 1988–1992 metais. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011, p. 39–80.

49 *Aukščiausiosios Tarybos penktoji sesija*. 1992 m. balandžio 14 d. posėdžių stenogramos. Nr. 54, p. 158–179, 181–195.

1992 m. balandžio 21 d. Aukščiausioji Taryba pritarė Laikinosios komisijos Konstitucijai parengti atliktam darbui ir pavedė jai Konstitucijos projektą parengti spaudai, o suredaguotą – paskelbti visuomenei svarstyti⁵⁰.

1992 m. gegužės 6 d. paskelbta Deklaracija dėl Lietuvos Konstitucijos, kurią pasirašė Lietuvos Sąjūdis, Lietuvos demokratų partija, Lietuvos krikščionių demokratų partija, Lietuvos tautininkų sąjunga. Deklaracijoje pranešta apie sudarymą koalicijos Konstitucijos projektui rengti ir siekimą, kad jis būtų priimtas⁵¹. Vėliau paskelbtas Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą“ darbo grupės parengtas Konstitucijos projektas⁵².

Plačiau neanalizuojant tada paskelbtų Konstitucijos projektų būtų galima atkreipti dėmesį tik į pagrindines nuostatas, kurios charakterizavo skirtingas pozicijas dėl valstybės valdžios sąrangos ir kompetencijų. Štai Komisijos projekte Seimas negalėjo būti paleidžiamas, nors ir būtų subrendusi akivaizdi parlamentinė krizė. Koalicijos projekte buvo numatyti atvejai, kai rengiami neeiliniai Seimo rinkimai. Pagal Komisijos projektą turėjo vykti Seimo narių periodinė rotacija, t. y. kas dveji metai būtų perrenkama pusė Seimo narių. Koalicijos darbo grupė laikėsi nuomonės, kad tai būtų destruktivus konstitucinio reguliavimo elementas. Komisijos dauguma buvo įsitikinusi, kad Seimo nariai gali būti skiriami Ministru Pirmininku ar ministrais, paliekant ir deputato mandatą, o alternatyvaus Konstitucijos projekto autoriams tokia nuostata buvo nepriimtina. Pagal Komisijos Konstitucijos projekto variantą Respublikos Prezidentas, nors ir turėjo būti renkamas visuotiniuose rinkimuose, tačiau turėjo minimalius įgaliojimus Seimo ir Vyriausybės atžvilgiu. Visiškai skirtingas Respublikos Prezidento statusas buvo modeliuojamas koalicijos projekte. Pavyzdžiui, valstybės vadovas galėjo atleisti Ministrą Pirmininką, reorganizuoti Vyriausybę, sustabdyti jos teisės aktus ir kt. Nesutapo požiūriai ir dėl konstitucinės kontrolės. Komisija siūlė steigti Konstitucinį Teismą, o Koalicijos darbo grupė buvo įsitikinusi, kad konstitucinės justicijos funkcijas turėtų įgyvendinti Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas kaip viena iš teisminės valdžios grandžių. Būta ir daug kitų nuostatų, dėl kurių reikštos priešingos nuomonės.

Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys, dalyvaudamas rengiant Konstitucijos projekto tekstus ir Komisijos posėdžiuose svarstant konstitucinio reguliavimo problemas, reiškė ir savo asmeninę nuomonę dėl svarbiausių konstitucinių aktualijų. Jis buvo įsitikinęs, kad būsimoji Lietuvos Respublikos Konstitucija turi remtis Lietuvos konstituciniu paveldu, Lietuvos konstitucionalizmo pamokomis, kurios bylojo apie „grynosios“ parlamentinės demokratijos trapumą ir apie autoritarinio valdymo pavojus bei dramatišką jo pabaigą. Kitaip sakant, jis buvo įsitikinęs, kad naujojoje Konstitucijoje galima suderinti parlamentinės ir prezidentinės demokratijos pradus ir tokiu būdu subalansuoti valstybės valdžios mechanizmo veikimą. Kitiškai vertino tiek „seimokratinio“ politinio režimo, tiek ir vieno asmens iškelimą valdžių sistemoje. Suprasdamas, kad jis ir jo vadovaujamas teisininkų kolektyvas negali atstovauti tik kurios nors politinės grupės interesams,

50 1992 m. balandžio 21 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos paskelbimo visuomenei svarstyti“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 5, p. 100. Projektas paskelbtas *Lietuvos aide*. 1992 m. gegužės 1 d.

51 *Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 6 d.

52 *Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 14 d.

siekė išlikti neutralus politiniuose procesuose ir padėti deputatams ieškant ir surandant teisinių sprendimų bendrus vardiklius.

1992 m. pradžioje politinė priešprieša Aukščiausiojoje Taryboje ir visuomenėje vis didėjo. Įstatymų projektai dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo, kurie buvo pateikti 1992 m. gegužės 23 d. referendumui, nebuvo priimti. Sutriko Vyriausybės veikla, nes, formuojantis Aukščiausiosios Tarybos naujai politinei daugumai, ji nebeteko parlamentinės paramos. Vykstant aštriems parlamentiniams debatams buvo paskelbtas dar vienas – 1992 m. birželio 14 d. – referendumas dėl buvusios SSRS kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 m. ir žalos Lietuvai atlyginimo⁵³. Prasidėjo vadinamoji „parlamentinė rezistencija“, kai parlamentas suskilo į dvi dalis, o joms atstovaujantys deputatai posėdžiauti rinkdavosi į atskiras parlamento sales. Aukščiausioji Taryba nebegalėjo priimti bent kiek reikšmingesnių sprendimų, todėl neeilinių rinkimų klausimas tapo neišvengiama politinio gyvenimo realybe.

1992 m. birželio 9 d. Aukščiausioji Taryba priėmė pareiškimą, kuriuo, siekdama surasti išeitį iš susidariusios politinės situacijos, projektavo rinkimų įstatymo priėmimą, referendumą dėl Konstitucijos, kuris turėtų įvykti kartu su Seimo rinkimais, taip pat siekė suderinti skirtingas konstitucines nuostatas⁵⁴. 1992 m. liepos 9 d. Aukščiausioji Taryba paskelbė rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą vyksiant 1992 m. spalio 25 d. bei nutarė, kad kartu su rinkimais įvyks referendumas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵⁵.

Atsižvelgiant į tai, kad egzistavo viešai paskelbti du Konstitucijos projektai, deputatai ieškojo prielaidų juos suderinti. Taip susikūrė neformali konstitucinių problemų derinimo grupė, kurios pastangų dėka buvo parengtas protokolas, jam pritarė ir Aukščiausioji Taryba⁵⁶. Protokole fiksuota, kad suderinto Konstitucijos projekto rengimo pagrindas – Konstitucijos rengimo komisijos ir Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą“ darbo grupės parengti projektai. Deputatams K. Lapinskui ir E. Jarašiūnui pavesta iki 1992 m. rugsėjo 1 d. parengti vientisą Konstitucijos projekto tekstą, o rugsėjo 3 d. pradėti jį svarstyti Konstitucijos problemų derinimo grupėje ir Laikinojoje komisijoje Konstitucijos projektui parengti. Sprendimai galėjo būti priimami projektus remiančių grupių atstovų susitarimu. Numatyta, kad suderintu Konstitucijos projektu bus laikomas bendras tekstas su atskirų straipsnių alternatyvomis. Darbo rezultatai turėjo būti pristatyti Aukščiausiajai Tarybai, o 1992 m. rugsėjo 17–25 d. – organizuotas svarstymas parlamente. Projektui turėjo pritari absoliuti visų deputatų balsų dauguma ir tik po to jis galėjo būti teikiamas referendumui.

53 Plačiau apie tai žr.: Žilys, J. 1992 m. birželio 14 d. referendumas dėl buvusios SSRS kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 metais ir žalos Lietuvai atlyginimo konstitucinėje genezėje. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2): 467–496.

54 1992 m. birželio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 18-517.

55 1992 m. liepos 9 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 1992 m. spalio 25 d.“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 21-620.

56 1992 m. rugpjūčio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl pritarimo Aukščiausiosios Tarybos konstitucinių problemų derinimo grupės protokolui“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 24-708.

Nors protokolas ir atvėrė kompromisų prielaidas, bet situacija ir toliau buvo įnoringa. Aiškėjo, kad susėsti prie bendro stalo nėra galimybių, nes nei viena, nei kita šalis nenusileido dėl principinių pozicijų. Laikinoji komisija Konstitucijos projektui parengti pareiškė, kad ji savarankiškai tobulins savąjį projektą, o Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ Konstitucijos projektas kaip rinkimų programos dalis buvo paskelbtas spaudoje⁵⁷. Kurį laiką atrodė, kad padėtis yra be išeities, o planuojamo referendumo diena vis artėjo. Ir toliau egzistavo profesionaliai parengti, tačiau savo turiniu konkuruojantys konstitucijų projektai.

1992 m. rugsėjo 27 d. į Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio darbo kabinetą atėjo beveik visų pagrindinių Aukščiausiosios Tarybos deputatų frakcijų atstovai. Susėdus prie stalo ir diskutuojant apie Konstitucijos projekto perspektyvas deputatai pasiūlė J. Žiliui ir jo pavaduotojui V. Sinkevičiui remiantis esamais Konstitucijos projektais sukurti tokią Konstitucijos versiją, kuri galėtų būti tolesnių svarstymų prielaida. Po įtempto darbo toks Konstitucijos projektas buvo parengtas, jis įvertintas kaip realus pagrindas toliau dirbti siekiant fundamentaliojo tikslo – Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Deputatas E. Vilkas pareiškė, kad „dabar jau galima kalbėti apie Konstituciją“.

1992 m. spalio 4 d. konstitucinių problemų derinimo darbui pradėjo vadovauti Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis. Šio kolektyvo nariai – deputatai ir parlamento teisininkai suprato, kad Konstitucijos projekto parengimas yra valstybės masto ir svarbos uždavinys, o darbo rezultatai lems Lietuvos visuomenės ir valstybės raidą ilgam laikotarpiui. Grupės posėdžiuose, kurie tęsdavosi iki vėlyvos nakties, o kartais ir iki paryčių, ir toliau vyko dažnai klampi diskusija dėl esminių konstitucinio reguliavimo problemų. Kaip ir anksčiau, aktyviai polemizuota apie valstybės valdžios funkcionavimo principus, institucines sąveikas ir kompetencijas. Ir tada, aiškėjant, kad nepavyks susitarti dėl kai kurių pozicijų, buvo nutarta suformuluoti Konstitucijos 153 straipsnį. Jame buvo numatyta, kad, referendume priėmus Konstituciją, būsimasis Seimas iki 1993 m. spalio 25 d. 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma galės pakeisti Konstitucijos nuostatas dėl privačios nuosavybės apibrėžimo, Seimo narių skaičiaus ir jų statuso, pirmalaikių Seimo rinkimo sąlygų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės kai kurių įgaliavimų, Konstitucinio Teismo ir prokuratūros statuso bei savivaldos organizavimo. Tokiu būdu buvo išeita iš savotiškos aklavietės, o būsimajam Seimui taip pat buvo suteikta galimybė paprastesne tvarka pakoreguoti kai kurias konstitucines normas.

Konstitucijos projekto rengimo peripetijas plačiau aprašėme bendrame straipsnyje su J. Žiliu, kuris buvo paskelbtas dar prieš įvyksiantį referendumą⁵⁸. Tai buvo bene pirmoji publikacija, kurioje išsamiau atskleistos Konstitucijos kūrimo politinės ir teisinės aplinkybės.

Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys ne tik aktyviai dalyvavo derinimo grupės posėdžių diskusijose. Po ilgai užtrukusių pasitarimų Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko

57 *Lietuvos aidas*. 1992 m. rugsėjo 11 d. Konstitucijos projektą rengė Lietuvos Respublikos Konstitucijos visuomeninė komisija: V. Ambrazas, E. Jarašiūnas (komisijos pirmininkas), I. Kaganas, V. Katkus, Z. Namasvičius, S. Stačiokas, Č. Stankevičius, J. Tumelis.

58 Apie Konstitucijos projekto rengimą plačiau žr.: Prapiestis, J.; Žilys, J. Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos aidas*. 1992 m. spalio 21 d.

V. Landsbergio kabinete reikėjo galutinai suredaguoti konstitucinius tekstus ir juos teikti Aukščiausiosios Tarybos deputatų svarstymams. Lygiagrečiai reikėjo parengti Konstitucijos Baigiamųjų nuostatų redakciją, įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, įstatymą „Dėl referendumo Lietuvos Respublikos Konstitucijai priimti“.

Baigiamuosiuose Konstitucijos projekto rengimo darbuose, ką užfiksavo ir fotografas, dalyvavo Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis, deputatai V. P. Andriukaitis, P. Giniotas, E. Jarašiūnas, K. Lapinskas, R. Ozolas, L. N. Rasi-mavičius, A. Taurantas, E. Vilkas, Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vedėjas J. Žilys, jo pavaduotojas V. Sinkevičius, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko patarėjas Š. Adomavičius. Tai istorinė nuotrauka, bylojanti apie vieną pagrindinių Lietuvos valstybingumo raidos etapų ir apie žmones, kuriems buvo lemta įvairiu mastu dalyvauti Konstitucijos kūryboje.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimas ir teisinės sistemos derinimas su Konstitucijos imperatyvais

1992 m. spalio 25 d. vykusiam referendume Lietuvos piliečiai pritarė pateiktam Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektui. Konstitucija įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d., t. y. kitą dieną po referendumo rezultatų oficialaus paskelbimo. 1992 m. lapkričio 6 d. Aukščiausiosios Tarybos rūmų Konstitucijos salėje įvyko iškilminga ceremonija, kurios metu Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis pasirašė ir paskelbė Konstituciją. Vėliau visiems, tarp jų ir Juridinio skyriaus vedėjui J. Žiliui, kurie aktyviai dalyvavo kuriant Konstitucijos projekto tekstą, Pirmininkas įteikė Padėkos raštą, kuriame buvo vienintelis žodis „Ačiū“.

1992 m. lapkričio 25 d. į pirmąjį posėdį susirinko pagal naująją Konstituciją ir rinkimų įstatymą išrinkti Tautos atstovai, Seimo nariai. Seimas, pradėdamas savo veiklą, jau vadovavosi nauju konstituciniu reguliavimu, o Aukščiausiosios Tarybos reglamentas galėjo būti tinkamas tiek, kiek jis neprieštaravo Konstitucijai. Tačiau pagal Konstituciją turėjo būti grindžiama ne tik Seimo, bet ir kitų valstybės institucijų veikla. Taigi Seimui iškilo plataus masto uždaviniai suderinti teisinę sistemą su naujais Konstitucijos imperatyvais. Tai tiesiogiai palietė ir Seimo Juridinio skyriaus darbą. Skyriaus vadovas drauge su kitais darbuotojais konsultavo Seimo vadovus ir Seimo narius iškylančiais parlamento organizavimo klausimais, rengė būtinų teisės aktų projektus. Štai išrinkus Seimo Pirmininku A. M. Brazauską, o pavaduotoju – Č. Juršėną, reikėjo įgyvendinti Konstitucijoje apibrėžtą situaciją dėl Respublikos Prezidento laikinų pareigų ėjimo. J. Žilys parengė Seimo nutarimo projektą, kuriame konstatuota, kad tol, kol Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta tvarka bus išrinktas Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas laikinai eis Respublikos Prezidento pareigas, o išrinkus Respublikos Prezidentą, Seimo Pirmininkas toliau eis savo pareigas. Kadangi pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas šiuo atveju neteks savo įgaliojimų Seime, jo pareigas laikinai eis Seimo Pirmininko pavaduotojas. Šias pareigas Seimo

Pirmininko pavaduotojas eis tol, kol bus išrinktas Respublikos Prezidentas ir Seimo Pirmininkas pradės toliau eiti savo pareigas Seime⁵⁹. Po šio teisinio konstatavimo Seimas pavedė Seimo Pirmininko pavaduotojui Č. Juršėnui eiti Seimo Pirmininko pareigas⁶⁰.

Seimas priėmė nutarimą, kuriuo Respublikos Prezidento rinkimus paskyrė 1993 m. vasario 14 d.⁶¹ Netrukus buvo priimtas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas⁶². Vienas paskutiniųjų teisės aktų projektų, kuriuos rengė J. Žilys, kaip Juridinio skyriaus vedėjas, buvo Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas⁶³. Įstatymo projekte siekta teisiškai apibūdinti tuos Respublikos Prezidento statuso klausimus, kurie nereglamentuojami Konstitucijoje, taip pat Respublikos Prezidento ir jo rezidencijos finansavimo teisinius pagrindus. Įstatyme buvo visapusiškiau atskleistos Respublikos Prezidento prisaikdinimo ceremonijos taisyklės, Respublikos Prezidento vėliavos, antspaudo forma ir statusas, teisės aktų forma bei kiti klausimai, kurie buvo susiję su institucijos funkcionavimu.

Seimo Juridinio skyriaus vedėjo J. Žilio veikla parlamente baigėsi, kai jis 1993 m. vasario 17 d. buvo paskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėju⁶⁴, o vėliau – Konstitucinio Teismo pirmininku⁶⁵.

Kaip Konstitucinio Teismo teisėjui J. Žiliui teko garbinga misija – priimti išrinkto Respublikos Prezidento A. M. Brazausko priesaiką. 1993 m. vasario 25 d. Seime vyko iškilminga Respublikos Prezidento inauguracijos ceremonija, kurioje pagal Konstituciją ir Respublikos Prezidento įstatymą dalyvavo Tautos atstovai – Seimo nariai, taip pat Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ signatarai, Vyriausybės nariai, Lietuvos bažnyčių hierarchai bei atstovai, politinių partijų, kitų politinių ir visuomeninių organizacijų atstovai, Lietuvoje akredituoti užsienio valstybių diplomatai.

Seimui priėmus Konstitucinio Teismo įstatymą, suformavus Konstitucinio Teismo teisėjų korpusą, prasidėjo rūpesčiai dėl Teismo veiklos materialinio-finansinio užtikrinimo, Teismo rūmų. Pirmuosiuose Konstitucinio Teismo teisėjų pasitarimuose, kurie vykdavo Seimo Juridinio skyriaus vedėjo kabinete, buvo diskutuojama dėl Teismo aktų formos, teisminių procedūrų bei dėl kitų būsimąjo darbo klausimų.

Atsižvelgiant į tai, kad nedelsiant turėjo pradėti funkcionuoti Teismas ir kad reikia sudaryti bent minimalias darbo sąlygas, Seimas sudarė komisiją, kuri turėjo spręsti

59 1992 m. lapkričio 25 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento pareigų laikino ėjimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 35-1064.

60 1992 m. lapkričio 25 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pareigų laikino ėjimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 35-1065.

61 1992 m. gruodžio 3 d. Seimo nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų paskyrimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 2-29.

62 1992 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 2-29.

63 1993 sausio 26 d. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 5-89.

64 1993 m. vasario 17 d. Seimo nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 7-141.

65 1993 m. kovo 23 d. Seimo nutarimas „Dėl J. Žilio paskyrimo Konstitucinio Teismo pirmininku“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 10-240.

Konstitucinio Teismo darbo aktualijas⁶⁶. Komisiją sudarė Seimo nariai V. P. Andriukaitis (komisijos pirmininkas) bei E. Jarašiūnas, Teisingumo ministras J. Prapiestis, Statybos ir urbanistikos ministras A. Vapšys, Finansų ministras E. Vilkelis. Komisijos nariais buvo Konstitucinio Teismo teisėjai.

Lietuvos Respublikos Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo vaidmenį Lietuvos Respublikos valdžios institucijų sistemoje, siekdamas įprasminti Konstitucinio Teismo būstinės – pastato vietą Vilniaus mieste – ilgaamžėje istorinėje Lietuvos sostinėje, vadovaudamasis nuostata, kad Vilniaus miesto Gedimino prospekte telkiasi pagrindinės Lietuvos valstybės valdžios ir valdymo institucijos, nutarė Konstituciniam Teismui skirti pastatą, kuris yra Vilniuje, Gedimino prospekte 36, su visu jame esančiu inventoriumi⁶⁷.

1993 m. rugpjūčio 2 d. Konstitucinis Teismas pranešė visuomenei, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, kad nuo rugpjūčio 2 d. pradedami oficialiai registruoti prašymai ištirti, ar teisės aktai atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją⁶⁸. Tuo metu jau buvo gauti 9 prašymai – 8 iš Seimo narių ir 1 – iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo. Visi prašymai pagal Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkius buvo perduoti teisėjams atlikti išankstinį tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus.

Taip pradėjo funkcionuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kurio pirmininku pirmuosius šešerius metus buvo J. Žilys. Kaip ir kitiems Konstitucinio Teismo teisėjams, jam tai buvo naujos teisinės veiklos, kurios nebuvo galimybės nei išstudijuoti universitetuose, nei sukaupti jai žinių kitur, patyrimas. Pirmieji teisėjai ėjo iki tol neatrastais ir nepažintais Lietuvoje konstitucinės jurisprudencijos įtvirtinimo ir plėtojimo keliais.

Išvados

1. Valstybingumo atkūrimas ir jo konstitucinis įtvirtinimas mūsų šalyje vyko nuosekliai bei kryptingai rengiant ir priimant svarbiausius įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus teisinės demokratinės valstybės sukūrimui.

2. Sąjūdžio iniciatyva ir atkakliomis pastangomis dar iki 1990 m. kovo 11-osios, kai buvo atkurta Nepriklausoma Lietuvos valstybė, pradėjo veikti savita SSSR teisės atmetimo ar pripažinimo teisinė tvarka ir taip realizuotas Lietuvos teisės aktų viršenybės principas. Tai sudarė esmines prielaidas būsimos nepriklausomos valstybės teisinės tvarkos kūrimui.

3. Pabrėžtina, kad Aukščiausiosios Tarybos veikloje formuojant ir įgyvendinant valstybės teisinę politiką, rengiant ir įgyvendinant teisinės sistemos tobulinimo koncepciją bei teisės aktus, susijusius su teisingumo vykdymu, teisėtumo bei teisėtvarkos stiprinimu, buvo ypatingai svarbi Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus, vado-

66 1993 m. kovo 16 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo organizavimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 9-203.

67 1993 m. balandžio 22 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 14-349.

68 1993 m. rugpjūčio 2 d. Konstitucinio Teismo pranešimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 35(20)-807.

vaujamo J. Žilio, darbuotojų profesionali pagalba: iš esmės visi reikšmingi teisės aktų projektai radosi kaip Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijos ir Juridinio skyriaus bendro darbo rezultatas.

4. Aukščiausiosios Tarybos Juridinis skyrius vykdė teisės aktų projektų preliminarios ekspertizės funkcijas. Teisės aktų projektai buvo vertinami principingai, profesionaliai. Todėl Juridinio skyriaus išvados buvo svarbus faktorius įstatymų leidyboje, padėjo Aukščiausiosios Tarybos deputatams visapusiškai pažinti teisinio reguliavimo visuotinai pripažintus dėsnius ir jais vadovautis teisėkūroje.

5. Nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė sistema buvo kuriama įvertinant ir atsižvelgiant į šiuolaikinę teisinių demokratinių valstybių patirtį teisėkūroje. Kartu pažymėtina, kad visas sudėtingas, daug žinių reikalaujantis ir pasiaukojamas darbas buvo nuveiktas iš esmės mūsų šalies teisininkų pastangomis.

Literatūra

- 1988 m. birželio 22 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl pasiūlymo tobulinti konstitucinius įstatymus ir didinti Liaudies deputatų tarybų vaidmenį“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 19-188.
- 1988 m. lapkričio 18 d. Įstatymas „Pakeisti Lietuvos TSR Konstitucijos 168 ir 169 straipsnius“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 33-359.
- 1988 m. lapkričio 18 d. Įstatymas „Papildyti Lietuvos TSR Konstituciją (Pagrindinį Įstatymą) 77(1) straipsniu“. *Valstybės žinios*. 1988, Nr. 33-358.
- 1988 m. lapkričio 20 d. Sąjūdžio Seimo tarybos išplėstinio posėdžio nutarimas. *Lietuvos kelias*. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. 1. Vilnius, 1989.
- 1989 m. gegužės 18 d. Įstatymas „Padaryti pakeitimus Lietuvos TSR Konstitucijoje (Pagrindiniame Įstatyme)“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 15-166.
- 1989 m. gegužės 18 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deklaracija „Apie Lietuvos valstybinį suverenitetą“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 15-167.
- 1989 m. gruodžio 18 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl komisijos Lietuvos TSR vietinės savivaldybės pagrindų įstatymo projektui toliau rengti sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 1-4.
- 1989 m. lapkričio 3 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) 70 straipsnio taikymo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 32-432.
- 1989 m. lapkričio 3 d. Pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 33-444.
- 1989 m. liepos 3 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos TSR pilietybės įstatymo galutinio projekto rengimo komisijos sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 20-232.
- 1989 m. rugsėjo 29 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1989, Nr. 29-378.
- 1990 m. balandžio 5 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių struktūros“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 11-351.
- 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aparato reorganizavimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1.
- 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptar-

- naujančių padalinių etato sąrašo ir mėnesinių atlyginimų dydžio patvirtinimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1.
- 1990 m. balandžio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių funkcijų“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1.
- 1990 m. balandžio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą aptarnaujančių padalinių vadovų ir jų pavaduotojų paskyrimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1.
- 1990 m. kovo 11 d. Aukščiausiosios Tarybos protokolinis nutarimas. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 1.
- 1990 m. kovo 11 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 9-224.
- 1990 m. kovo 13 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Aukščiausiosios Tarybos deputatų laikinųjų darbo grupių įsteigimo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 9-239.
- 1990 m. lapkričio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 2.
- 1990 m. vasario 12 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 7-169.
- 1990 m. vasario 12 d. Vietos savivaldos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 7-170.
- 1990 m. vasario 7 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl 1939 metų Vokietijos-TSRs sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 8-182.
- 1991 m. balandžio 18 d. priimtas Aukščiausiosios Tarybos reglamentas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 14-359.
- 1991 m. gegužės 29 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 3.
- 1991 m. gruodžio 10 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 36-978.
- 1991 m. lapkričio 5 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 32-874.
- 1991 m. rugpjūčio 28 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl apdovanojimų Lietuvos Respublikos ordinais ir medaliais“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 3.
- 1991 m. sausio 14 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vadinamojo „nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo“. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 3-70.
- 1992 m. balandžio 21 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos paskelbimo visuomenei svarstyti“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 5. Projektas paskelbtas *Lietuvos aide*. 1992 m. gegužės 1 d.
- 1992 m. birželio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 18-517.
- 1992 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 2-29.
- 1992 m. gruodžio 3 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų paskyrimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 2-29.
- 1992 m. kovo 12 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl referendumo dėl Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atstatymo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 10-239.
- 1992 m. lapkričio 25 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento pareigų laikino ėjimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 35-1064.
- 1992 m. lapkričio 25 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pareigų laikino ėjimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 35-1065.
- 1992 m. liepos 9 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 1992 m. spalio 25 d.“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 21-620.
- 1992 m. rugpjūčio 4 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl pritarimo Aukščiausiosios Tarybos konstitucinių problemų deri-

- nimo grupės protokolui“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 24-708.
- 1992 m. sausio 16 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios Komisijos Konstitucijos projektui parengti pirmininko patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 3-47.
- 1992 m. sausio 22 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti darbo organizavimo“. *Dokumentų rinkinys*. Nr. 4.
- 1992 m. vasario 11 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto rengimo etapų“. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 7-159.
- 1993 m. balandžio 22 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 14-349.
- 1993 m. kovo 16 d. Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo organizavimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 9-203.
- 1993 m. kovo 23 d. Seimo nutarimas „Dėl J. Žilio paskyrimo Konstitucinio Teismo pirminku“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 10-240.
- 1993 m. rugpjūčio 2 d. Konstitucinio Teismo pranešimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 35(20)-807.
- 1993 m. vasario 17 d. Seimo nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 7-141.
- 1993 sausio 26 d. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 5-89.
- Atgimimas*. 1989 m. lapkričio 15 d.
- Aukščiausiosios Tarybos penktoji sesija*. 1992 m. balandžio 14 d. posėdžių stenogramos. Nr. 54.
- Aukščiausiosios Tarybos penktoji sesija*. 1992 m. kovo 11 d. posėdžių stenogramos. Nr. 52.
- Aukščiausiosios Tarybos pirmoji sesija*. 1990 m. kovo 12 d. posėdžių stenogramos. Nr. 1.
- Aukščiausiosios Tarybos pirmoji sesija*. 1990 m. kovo 19 d. posėdžių stenogramos. Nr. 2.
- Černiauskas, K.; Lapinskas, K.; Namavičius, Z.; Stačiokas, S. Suvereniai valstybei būtina ir pilietybė. *Tiesa*. 1989 m. liepos 12 d.
- Dziegoraitis, A.; Vidickas, J. Lietuvos TSR pilietybės įstatymo projektas. *Atgimimas*. 1989 m. balandžio 21 d.
- Kašys, J. Savi ir „nesavi“. *Literatūra ir menas*. 1989 m. sausio 14 d.
- Landsbergis, V. Koks bus pilietybės įstatymas? *Tiesa*. 1989 m. rugpjūčio 17 d.
- Lietuvai reikia tikros Konstitucijos. *Atgimimas*. 1989 m. sausio 27 d.
- Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 14 d.
- Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 6 d.
- Lietuvos aidas*. 1992 m. gegužės 7 d.
- Lietuvos aidas*. 1992 m. rugsėjo 11 d.
- Lietuvos kelias*. 1. Vilnius, Lietuvos persitvarkymo Sąjūdis, 1989.
- Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys. *Lietuvos aidas*. 1991 m. gegužės 10 d.
- Prapiestis, J.; Žilys, J. Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos aidas*. 1992 m. spalio 21 d.
- Rasimavičius, N. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pilietybės įstatymas. Principiniai teiginiai projektui. *Mažoji Lietuva*. 1989 m. sausio 20 d.
- Sinkevičius, V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras, 2002.
- Žilys, J. 1992 m. birželio 14 d. referendumas dėl buvusios SSRS kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 metais ir žalos Lietuvai atlyginimo konstitucinėje genezėje. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2).
- Žilys, J. *Kai kurie valstybės vadovo konstitucinio instituto atkūrimo ir įtvirtinimo veiksniai konstituciniame procese 1988–1992 metais*. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011.
- Žilys, J. Konstitucijos koncepcijos metmenys – žingsnis į Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Justitia*. 2001, 3; *Justitia*. 2002, 4–5.
- Žilys, J. *Laikinasis Pagrindinis Įstatymas Lietuvos Respublikos konstitucinėje sistemoje*. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.

Žilys, J. Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo kai kurie teisiniai, politiniai ir istoriniai aspektai 1990–1992 metais. *Jurisprudencija*. 2004, 50(42).

Žilys, J.; Juknevičius, Z.; Prapiestis, J.; Stačionas, S.; Žilys, J. Apie Lietuvos valstybės konstitucines tradicijas ir jų tęstinumą. *Lietuvos aidas*. 1991 m. spalio 19 d.

SOURCES OF RESTORATION OF STATEHOOD AND ITS CONSTITUTIONAL CONSOLIDATION

Jonas Prapiestis

Vilnius University, Lithuania

Summary. *The most significant moments of restoration of Lithuania's statehood and its constitutional consolidation in the national legislation during the Atgimimas period (from the foundation of Sąjūdis on 3 June 1988) and the work of the Supreme Council of Lithuania (from February 1990 to October 1992) are discussed in this article.*

The author pays attention to the challenges of drafting the new Constitution – the main weapon in the political fight; the article declares the complexity of this process and mentions the participating persons.

The article analyses the process of adopting the fundamental legal acts, initiated by Sąjūdis, such as the Citizenship Law, the Political Parties Law, the Law on the Constitutional Court.

The most important and relevant problems and aims of the Independent State's first year legislation are discussed in the article. One of the first legal acts – the Regulation of the Supreme Council of the Republic of Lithuania, as well as considering about the functions of the officials and other staff of the Supreme Council, the functions of the Legal Department, the relations between the Supreme Council and its Legal Department are analysed.

The article pays attention to the first steps of the Independent State, based on the Constitution of the Republic of Lithuania, adopted on 25 October 1992 by referendum. The restoration of the Presidential institution and the formation of the Constitutional Court is also discussed.

The significant role of Professor dr. Juozas Žilys in drafting the most important legal acts, acting as preconditions for the restoration of statehood of our country and its constitutional consolidation is noted in the article.

Keywords: *Constitution, Supreme Council, Judicial System Commission of the Supreme Council, Legal Department of the Supreme Council, Constitutional Court.*

Jonas Prapiestis, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros profesorius; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamoji justicija, konstitucinė teisė.

Jonas Prapiestis, Vilnius University, Faculty of Law, Department of Criminal Justice, Professor; Division of Criminal Cases of the Supreme Court of Lithuania, Chairman. Research interests: criminal law, criminal justice, constitutional law.